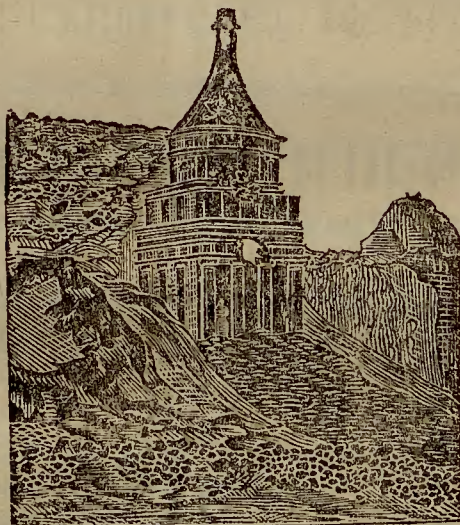

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՐԳԵՅԻՆ • ԲԵՆԸՍԻՐԵԿԸՆ • ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ
ԵՒ ՔԸՂԸՔԸԿԸՆ

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐԳԱՆ ՍԻԸՄԵԼՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1872

U. S. A.

U. S. A.

U. S. A.

U. S. A.

U. S. A.

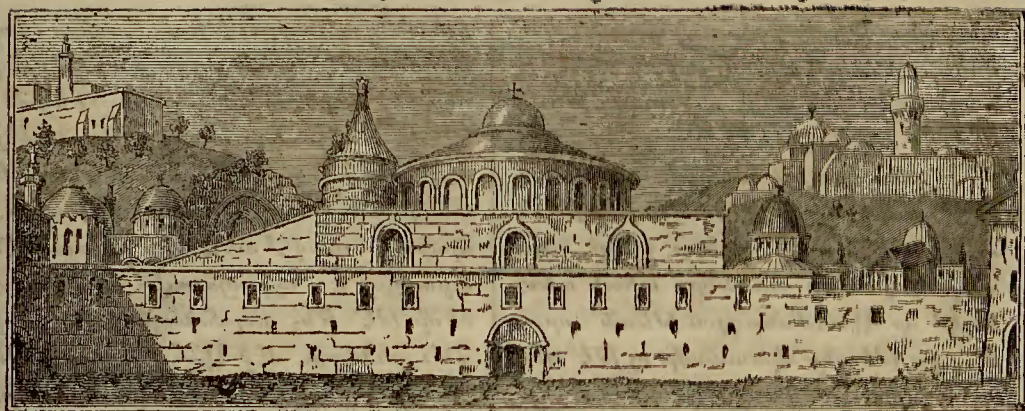
U. S. A.

U. S. A.

U. S. A.

1875

ԵՕԹՆԵՐՈՒՄԻ ՏՄԻՒ
ԹԻՒ 10.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՀԱՅՏԵՐԱՆԻ 31.
1872.

ԸՕԳԸՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ԻՔԲԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԽԱՐԻՍԻ ԸՆՈՒՄԱԿԱՆ ՇԵՆՈՒԹԵԱՆ (*)

ՔԱՆ՝ որ աղգի մը կամ ժողովրդական մը յառաջագիծութեան, բարեխառութեան եւ խողովրդութեան հիմունքը բարոյական կրթութեան վերայ հաստատուած չեն, կորելի չեն որ հաստատուն, կատարեալ և անւսական լինին (չէ որովհետեւ արտի դառն ցաւով կրտսնանիք՝ որ մեր աղգացին բովանդակ կեանքն զուրկ է այն օրինակ կրթութենէ, անոր համար ոչ իրեն Սահմանադրութիւն ունենալը, ոչ լրագրութիւն և ոչ շատ մը դպրոցներ ունենալը իրեն հիմնական և իրական օգուտ մը կ'առնեն. հետեւաբար այս դրութեամբ ժողովրդական շարժում

ներն աննպատակ են. Արաւի Սահմանադրութիւն ունենալ, սահմանադրական օրինոք կառավարիլը լաւ բան է. քննելի որ Աւրոսական բոլոր մեծ աղգերն ընդունած են այն կառավարական ձեւն ու եղանակը. Սակայն պէտք է դիտանիք՝ որ Սահմանադրութեան հոգին գործն է. երբ գործ չի կայ, Սահմանադրութիւնը ոչ ալ կնչ է, և թէ ոչ աննպատակ և անիրնդան օրէնք միտքայ կապուածներն աւելի կ'անդամաւորեն, քան թէ կը կազմակերպեն, աւելի կը յետադիմեն, քան թէ կը յառաջադիմեն. վրան պի աղգաց զիսութեան ստորքը և հոգին գործունէութիւնն է, ուստի երբ սոք մի կնգնիր

(*) Հայտնաբեր թիւնք, անա թիւ 9:

անգործութեան դատապարտած է կամաւ , բնականաբար ազան կամ աւնազան կը քայքայի եւ ոչնչութեան մէջ կը դահալիժի :

Այսօր գրեթէ տասն և երկու տարի է որ մեր ազգը Սահմանադրութիւն ունեցած է , սակայն երբ լուրջ նկատողութիւն մի առնենք , պիտի տեսնեմք որ Սահմանադրութեան տրամադրութեանց նկատմամբ ոչ թէ տառն և երկու տարուան արդիւնք կամ գործ , այլ տասն և երկու օրուան գործ հազիւ կայ : Արդ՝ ըսել է ազգը լոկ աւնուան կապուելով , միայն անուանին խաբուելով տասն և երկու տարուան մեծ և անդարմանելի կորուստ մի ըրած է : Ի՞նչ բանի արդիւնք է այս կորուստը . ինչո՞հ հետեւութիւն է այս վնասառիթ անգործութիւնը . անշուշտ բարոյական կրթութեան պակասութեան իրական հետեւութիւնն է . վասն զի երբ կանխաւ ճանչնար ճշմարիտ յառաջադիմութեան ի՞նչ լինելը , երբէք օգաբաղիս խօսից և նորամուտ ձայներու չը պիտի հաւատար և խօսքը աւելի սիրէր քան թէ գործը : Արդ անձնիւր անհատ ճանչնար իւր պարտքը , ճանչնար ազգին շինութեան համար իւր կոչումը . այն ժամանակ միայն Սահմանադրութիւնը ինչպէս այլոց , նոյնպէս և մեզ յառաջադիմութեան պատճառ պիտի լինէր : Բայց որովհետեւ շատ քիչերն են իրենց պաշտօնն ու կոչումը ճանչողները , այս պատճառաւ ցարդ անգործաբերի մը նոց Սահմանադրութիւնը և թերեւս պիտի մնայ :

Տասն և երկու տարի է , ասացինք՝ որ սահմանադրական անունն առած է մեր ազգը իւր վրան . սակայն տակաւին նոր կը լսեմք , որ Ազգ . Վարչութիւնը Գաւառները հարկեցուցիչ հրահանգներ կը ղեկէ Սահմանադրու-

թեան գործադրութեան համար , նոր կը լսեմք թէ՛ այս ինչ գաւառին համար այս ինչ գործադիրներն որոշուեցան , Չեմք ուղեր այս առթիւ նշանակել թէ՛ ցարդ եղած անհաղութեանց և զանցառութեանց մասին ո՞վ մեղապարտ է , որովհետեւ մեր նպատակէն արտաքոյ է . այլ այսչափը միայն կ'աւելնէ թէ՛ ի՞նչ զարմանալի բան է , որ գաւառներու մէջ Սահմանադրութեան միջոցաւ գործադրութեան համար պարտաւորիչ հրահանգներ կը ղրկուին Խրիմեանի Վատրիարքութեան օրով . շատ տեղերու համար յատուկ գործադիր պաշտօնեաներ կ'որոշուին և կը ղրկուին դարձեալ Խրիմեանի օրով . մինչդեռ ոմանք , մանաւանդ ղերենիք ազգին սղաւմիտ մասը կարծեցընող կարգ մը մարդիկ ՚ի վերայ տանեաց կը քարոզեն անընդհատ թէ՛ Խրիմեանը հակա-սահմանադրական է , թէ՛ Սահմանադրութիւնը կու գէ ջնջել , որպէս զի միապետաբար գործէ : Արդեօք այս կարգ մը մարդիկը երբ այս ամենը կը լսեն , մանաւանդ երբ կը տեսնեն , չէ՞ն ամառէր իրենց հրապարակական ստութեան վերայ և կամ դոնէ այս մասին իրենց խղճին խայթը չէ՞ն զգար :

Մենք Խրիմեանի գործոց և այս կարգի մարդկանց խօսից մէջ եղած հակասութիւնն երկու կերպով կը մեկնեմք . այսինքն կամ նոքա Սահմանադրութեան ոգին տակաւին չեն իմուցած և չեն ըմբռնած թէ՛ Սահմանադրութիւնը գործով Սահմանադրութիւն է ոչ թէ խօսքով : Այլ թէ մեր սոյն կարծիքը ստոյգ է , մեզ համար նոքա յետին աստիճանի տգէտներ եւ յիմարներ են . և կամ այս ամենը գիտնալով հանդերձ կու գեն զԽրիմեան տապալել , կու գեն գահընկեց առնել , որպէս զի Սահմանադրութիւնը իւր տասն և մէկ ամեայ ամուլ վնասիւն

մոտանեն . խոյ եթէ վերջին կարծիքս ստոյգ է քան թէ առաջինը , պարզապէս դժբա Սահմանադրութեան ուստեալ թշնամիներն են , հետեւաբար ամբողջ ազգին վատ դարմանակալներն . վասն զի ի՞նչ կը նշանակէ Սահմանադրութիւնը դործադրութեան մէջ դնող և կամ գտնէ այս մասին աշխատող խորմեանը վատահամբաւել թէ՛ կուղէ ազգային Սահմանադրութիւնը տապալել . թողունք այս և դառնանք մեր բուն խօսքին :

Թէպէտ և ներկայ Վարչութիւնը աղիւս հրամաններ և հրահանգներ կը դնէ դաւառները ՚ի գործադրութիւն Սահմանադրութեան . թէպէտ և յատուկ պաշտօնեաներ կը դնէ այս մասին , այսու ամենայնիւ մեր չեմք հաւատար՝ որ կատարելապէս ՚ի գործ դրուի Սահմանադրութիւնը գաւառներուն մէջ . կը թերահաւատովք այս մասին . և ահա պատճառը . նախ՝ որ գաւառացին Սահմանադրութեան մասին շատ ագէտ է . թողումք ամենը , թերեւս շատ տեղերու մէջ չեն հասկաւոր , թէ՛ ի՞նչ է քուէն և քուէարկութիւնը . երկրորդ՝ չեմք յուսար , որ նոյն ճշտապէս խմանան ընտրողական պարտքն ու իրաւունքը՝ որք Սահմանադրութեան բուն ոգին են : Բայտ մեզ զարմանալի և մեղադրելի չէ գաւառացւոյն այս մասին ունեցած արգիտութիւնը . քանի որ մի և նոյն առիթներս Պօլսոյ մէջ անգամ լաւ հասկացողներ խիստ քիչ կը գտնուին . վասն զի Պօլսոյ մէջ՝ որ գաւառաց կեդրոնն համարուած է , շատ անգամ տեսած եմք և այժմ կը լսեմք թէ ի՞նչ եղանակաւ կը կատարուին ընտրութիւնք . թէ անձնասէր անձինք ի՞նչ պիտի գերեր կը խաղան հասարակութեան բռնէն իրենց հաճոյց և կրից կատարման գործի դարձնելով : Այլք քուէարկու-

թեան մէջ , որ պէտք է ամենայն ուղիղութեամբ և ճշմարտութեամբ լինի , նենդու թիւն և խարդախութիւն մուտ կը գտնեն դատ մը մարդկան ձեռքով , այլ եւս Սահմանադրութիւնը ի՞նչ ագուտ կարող է առնել . մի թէ Սահմանադրութիւնը մարդկանց ուղղաօրութիւն կուսուցանէ , թէ չէ մարդիկ ինքնին պէտք է ուղղասէր լինին . քանի որ մարդիկ ճշմարտութենէն աւելի նենդութիւնը կը սիրեն , ինչպէ՞ս կարելի է , որ Սահմանադրութիւնը յառաջագիմութեան պատճառ լինի . վասն զի Սահմանադրութիւնը ինչպէ՞ս վերեւն առացիք ինքն ըստ ինքեան անկենդան օրէնք մ'է . երբ ՚ի լաւն դործ դրուի շահաւէտ և օգտակար արդիւնքներ յառաջ կը բերէ . խոյ ընդհակառակն երբ վատ և գէշ մարդկան ձեռքը խաղովք դառնայ , աւելի չար և վնասակար հետեւանքներ կուտենայ : Սրբեմն Սահմանադրութիւնը ինքնին յառաջագիմութիւն չը ծնիր , այլ մարդն է որ դոյն ՚ի լաւն դործ դընելով՝ կը յառաջագիմէ . արդ՝ քանի որ Սահմանադրութեան ողւայն համաձայն մարդ չը լինի , Սահմանադրութիւնը ոչ ինչ է :

Այս թողունք . մի թէ ուրիշ պարագաներու մէջ Սահմանադրութիւնը օրինաւորապէս ՚ի գործ դրուած է . մի թէ ժողովրդեան պարտքն ու իրաւունքը միմիայն ընտրութեան մասնակցիլ է . մի թէ ընտրելոյն պարտքն ու իրաւունքն է ընտրուել և ստանձնել այն պաշտօնը , յոր ժողովրդեան քուէն կը կոչէ ղինքն : Այս չէ միայն , եթէ հասարակութիւնը այս չափը միայն իրեն պարտք և իրաւունք ճանցած և ըմբռնած է , շատ կը սխալի . նոյնպէս և ընտրեալք , վասն զի ընտրութեանէն յետոյ ժողովուրդը ամենամեծ իրաւունք մի ևս ունի , այն է համարաւութեան

իրաւունքը, նմանապէս և ընտրեալք՝
ընտրուելէն զինի մեծ պարտք մի եւս
ունին առ ընտրողս, այն է համարա-
տուութեան պարտքը. զոր մինչև ցայ-
սօր ոչ այնչափ նկատողութեան առ-
նուած և ոչ այնչափ կարեւորութիւն
տրուած է այս մասին. և ահա այս
անձանաչողութիւնն է պատճառ թա-
ղական այնչափ խռովութեանց եւ
յուզմանց, այս է պատճառ, թաղական
խորհրդոց շատ անգամ կազմութիւնը
չը լծուած, լուծումը կը լուռի. վասն
զի թաղեցին ընտրելով զթաղական
խորհուրդը, իւր պարտաւորութիւնը
ըլիս ՚ի գործ դրած կը համարի. այնու-
հետեւ բնաւ չը հսկեր նորա գործոց
և ընթացից վերայ. իբրեւ տէր չըսա-
հանջէր անկէ իւր գործոց համարը.
այս չննելէն զատ իւր ընթացքովն,
կամ աւելի ճիշտ է ասել իւր տգիտու-
թեամբն նորա իշխանական դիրք մը կը
տայ, որով սլաշտօնեայն տէր կը լինի.
Իսկ տէրը հպատակ: Այնուհետեւ
թաղական խորհուրդը անկախ իշխա-
նութիւն մի համարելով ինքզինքը, ոչ
համարատուութե օրէնքը կը ճանչնայ,
որ իւր պարտքն է և ոչ թաղեցւոյն
հսկողութիւնը կամ միջամտութիւնը
կ'ընդունի իւր գործոց մէջ, կը գործէ
ամեն բան իւր ուղածին պէս և շատ
անգամ ՚ի վնաս թաղեցւոյն: Այլ
թաղեցին ամեն բան ըլլալէն վերջը
յանկարծ կը զարթնու և իւր իրա-
ւունքը կուղէ ՚ի գործ դնել, այսինքն
կը սկսի համար պահանջել. այլ եւս
հասարակութեան արդար և իրաւացի
պահանջը ծանր և խորդ կը թուի թա-
ղական խորհրդոյն. ուստի կը մերժէ
նորա իրաւունքը. իւր կարծեցեալ իշ-
խանական գիրքովն կը հարուածէ ըզ-
հասարակութիւնը և ահա ասկէց կը
ծագի թաղականաց և թաղեցւոց մէջ
անկերջ վէճն ու յուզումը:

Համարատութեան և համարա-
տուութե օրէնքը՝ որ Սահմանադրու-
թեան կարեւոր և էական մասն է, չը
յարգելով՝ Սահմանադրութիւնը բը-
նաւ յառաջ չը քայլէր և ասոր համար
է, որ մեր ազգային իբր սահմանադ-
րապէս կազմեալ ամեն ժողովներն
կամ խորհուրդներն ամուլ վիճակ մի
ունին: Օրինակի աղադաւ գրեթէ
ամեն տարի նոր Աստուծական խոր-
հուրդ կը կազմուի. տարին լրա-
ցած կամ ոչ, յանկարծ կը լուծուի.
նորա տեղ ուրիշ մի կը կազմուի: Բո-
ւոյն այնչափ հոգ չէ և ոչ այնչափ վը-
նասակար սոյն դրութիւնը, եթէ նո-
րակալմ խորհուրդը իւր նախորդին
սկսածն շարունակէ. սակայն այսպէս
չնեն, այլ իւր նախորդին միամեայ
աշխատութեան յարգ և արժէք չտա-
լով նոր գործի կը սկսի, որով իրաւունք
կը տայ իւր յաջորդին, որ իրեն նկատ-
մամբ մի և նոյն ընթացքը բռնէ, այս-
ինքն իւր միամեայ աշխատութիւնը
և քրտինքը մէկ վայրկենի մէջ վիճացնէ.
Այսպէս իւր նախորդին չափ կամ կը
գործէ և կամ չը գործէր ինքն եւս կը
լուծուի. կը գայ իրեն տեղը ուրիշ մը
նոր գործի սկսելով հաղիւ իւր նախոր-
դին հասած տեղը կը հասնի, նորէն կը
ցրուի և այսպէս շարունակաբար. ո-
րով կը անենեմք Արշական այս ճիւ-
ղին տխուր ամուլութիւնը. այսպէս են
նա և Տնտեսական, Արտնական, Գա-
տաստնական, Անօրէից և այլն խոր-
հուրդներն. հետեւաբար հասարա-
կութիւնն եւս տեսնելով Սահմանա-
դրութեան ապարդիւն վիճակը, այլ
եւս կը տաղտկանայ, կը զղուի Սահ-
մանադրութենէն, կը խրտփի իբրեւ-
միասակար օրէնքէ մի, որով առաւել
կը դժուարանայ սոյն օրինաց գործա-
դրութիւնը Ազգին մէջ:

Արեւիտիոյնական Դպրոցը՝ որ Առ-

գին ամենէն գերագոյն ժողովն է, երբ լըջմտաբար դիտենք, պիտի տեսնեմք, որ մի և նոյն զեղծմանց ենթակայ է : Գաւառացին կամ Պօլսոյ մէկ թաղեցին կ'ընտրէ իւր Լըբեփփաւնը, ըստ զոր իշխանութիւն կը տայ իւր իրաւանց պաշտպանութեան մասին, այլ սակայն կը մոռնայ յիշել ոնգամ թէ, ինքն համարառու է իսկ նա համարառու : Բայ յայտնանէ, երբեմն ևս չարաչար կը սխալի իւր ընտրութեան մէջ, փոխանակ արժանաւորին տալու իւր քուէն, անարժանին կը տայ, որ կամ բնաւ խօսիլ չը գիտեր, և կամ բնաւ լռել չը գիտեր, և իւր կամքէն դուրս բնաւ օրէնք չը ձանաչէր, որով ընտրեալ երեսփոխանք փոխանակ ազգին իրաւանց և բարւոյն երեսփոխանն ու պաշտպանը լինելու, իրենց անձին երեսփոխանն և իրենց կամաց ու հաճոյից պաշտպանն ու անոյեանը կը լինին :

Սեբայս առգերը գրելով նպատակ չեմք բռնած արդի երեսփոխանական Ժողովն մեղադրել և ազգին առջեւ մեղադարտ ներկայացնել, քաւ լիցի . վասն զի չեմք կարող ասել թէ՛ Լըբեփփաւնաց ամենն ալ իրենց վսեմ կոչման և պարտուց անհարազատ են, չեմք կարող ասել թէ՛ ամենն եւս իրենց անձին երեսփոխան են, քան թէ Ազգին, չեմք կարող ասել թէ բոլոր երեսփոխան էֆէնտիներն իրենց կամաց և հաճոյից պաշտպանն են, քան թէ Ազգին իրաւանց, որովհետեւ կան անշուշտ Ազգին բարին, Ազգին օգուտը և յառաջագիմութիւնը մտածող եւ խորհող երեսփոխաններ, այսու ամենայնիւ չենք կարող ասել, թէ չը կան նաեւ այնպիսիներ, որք իրենց կոչումն իրենց նուիրական պարտքն ու պարտաւորութիւնը խտրաւ մոռնալով կը զոհեն ամբողջ Լըբեփփաւնութեան,

կամ աւելի ճիշդ է ասել, ամբողջ Ազգին անգին ժամերը միմիայն իրենց տրամաբանութիւնն ու փիլիսոփայութիւնը ցուցնելու համար . Ազգին կենսական խնդիրը իրենց կրից զոհ տալով՝ հասարակութեան վտահուութիւնը չարաչար 'ի գործ կը դնեն :

Քանի՛ քանի՛ օրինաւոր և երկար ժամանակէ 'ի վեր յուզուած խնդիրներ կան, որ անուճանելի մնացած են Քանի՛ քանի՛ ունայն և անօգուտ խընդիրներ երեւան ելած են ոմանց երեսփոխանաց հնարագիտութեամբ : Ինչ օգուտ պիտի քաղէ երեսփոխանութիւնը Աթոքիկոսական կոնգակաց և յարաբերութեանց տարապարտ խընդիրներն վիճաբանութեան ատեանն հանելով : Ո՞վ չը գիտէ, որ սոյնօրինակ խնդիրներու տակ նենգութեան և շահամոլութեան կիրքեր կան ծածկուած : Ո՞վ չը գիտէ, որ այսպիսի փառասնդաւ կան խնդրոց յուզումն առաւել երկպառակութեան և խռովութե գուռն կը բանան, քան թէ միութեան և ազգաշինութեան : Ինչո՞ւ ազգային դատարակութեան խնդիրն սոյնպիսի ջերմ վիճաբանութեան առարկայ չը դառնար Լըբեփփաւնական Ժողովոյ մէջ : Ինչո՞ւ ընդհանուր խնդիրներն միշտ մոռացութեան մէջ կը մնան եւ անձնական շահուց ու փառամոլութեան վերաբերեալ խնդիրներ օր աւուր կը վերանորոգին : Ո՞չ ապաքէն այս մի յայտնի նշան է, որ ոչ միայն Ազգը, այլ և Լըբեփփաւնութիւնն իսկ չը գիտէ Սահմանադրութիւնն իւր օգտին գործածելու ուսումն : Ո՞չ ապաքէն այս մի յայտնի ապացոյց է, որ Ազգը զուրկ է բարոյական դատարակութենէ : Սինչեւ Սահմանադրութեան օգին պիտի դատաստարտէր անհատից ոմանց մէջ գտնուած հանրամասն շահագիտութիւններն (in-

trigue) ընդհակառակն անհասններն կը յաջողին արձակ համարձակ դատութեան և ՚ի խաչ հանել Սահմանադրութեան ճշմարիտ ոգին, մերթ կոնդակի զոհելով, մերթ նորելուկ յարաբերութեան, մերթ դաւադրութեան, մերթ առաջնորդներու անձնական սընտրի վէճերու, մերթ կրից հակառակութեան, և այլն և այլն:

Այսպիսի զեղծումներն բնաւ չը պիտի պակսին մինչեւ որ Արեւիտիան մը համարատու չը լինի առ ընտրող իւր և փոխադարձաբար մինչեւ ընտրող հասարակութիւնն ևս համարատու չը լինի իւր ընտրած երեսփոխանէն: Գուցէ այլք այս տեսակ զեղծմանց բարձման մասին ուրիշ բան ասեն, սակայն մեր դարձեալ կը կրկնեմք թէ՝ ասանց ամենուն նախապատճառը բարոյական կրթութեան պակասութիւնն է. մինչեւ որ ժողովրդեան սիրան ու հոգին բարոյականութեամբ չը զարգանայ, սահմանադրական սկզբունքներն ժողովրդեան մէջ արմատ չեն կարող բռնել և հետեւաբար զեղծումներն բռնւնջն չեն լիներ:

Օրէնք մի որչափ ալ արդար և ճշմարիտ լինի, երբ իւր գործադրութեան մէջ փոխանակ ուղղութեան և ճշմարտութեան նենգութիւն և սըտութիւն մտնեն, նոյն օրէնքը իսպառ կոչնչանայ և անօգուտ կը լինի: Արդ՝ քանի որ Աղգին մէջ բարոյական կրթութիւնը յարգ և արժէք չունի, որչափ ալ ձեռնհաս անձինք սրոշուին, դարձեալ Սահմանադրութիւնը անգործադրելի պիտի մնայ, և եթէ գուր ծաղրուի եւս օգուտ մի չը պիտի կարողանայ առնել, վասն զի ասպահով եմք, որ աւելի անձնասէր մարդկան, նենգամիտ անձանց ձեռքը խաղալիկ մը պիտի լինի քան թէ մի այլ ինչ:

Անշուշտ բարեմիտ ընթերցող, հա-

մոզուեցար մեզ հետ, որ առանց բարոյական կրթութեան Սահմանադրութիւնը անօգուտ է. համոզուեցար անշուշտ, որ աղգի մը կամ ժողովրդեան մի յառաջադիմական յեղափոխութիւնը բարոյական կրթութեամբ կը կատարուի, համոզուեցար, որ հասարակութեան մի ամենամեծ ճոխութիւնը, անհղ զօրութիւնը իւր բարոյականութեան մէջ է. երբ աղգ մի չունի բարոյականութիւն, յոր ամփոփեալ կան գերագոյն օրէնք ազատութեան, հաւասարութեան և եղբայրութեան, եթէ նոյն աղգն անկախ իշխանութիւն մի եւս ունենայ, դարձեալ իւր վիճակն անարգ է և ինքն ստրուկ: Թող կրօնքն և քաղաքական օրէնքը սանձարձակ թողուն ժողովուրդներն, որ անբարոյականութեան մէջ լողան, իսկոյն համայն աշխարհ կերպարանափոխ կը լինի, աղգերն բաձարձակ վայրենութեան մէջ կ'ընկղմին և ամեն օգտակար օրէնքներն ՚ի հիմանց կը քայքային: Այս ամենէն կարող եմք հեռեւեցնել, որ ժողովուրդոց բարեխաւութիւնն, իրաւանց երաշխաւորութիւնն ու խաղաղութիւնը միմիայն բարոյականութեան մէջ է. իսկ ծայրայեղ թշուառութիւնը անբարոյականութեան մէջ:

(Երոտեակելի:)

Գ. Ս. Խ.

ՊԱՇՏՈՆԵԱՅ

ԵՒ ՊԱՇՏՈՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տիեզերաց յարատեւութեան գըլեխաւոր պատճառներէն մին և գոգցես առաջինը նորա կարգն ու կանոնաւորութիւնն է: Եթէ ամենիմաստ Արարիչը հրոյն դէմ՝ ջուր, տաքութեան դէմ՝ սրտութիւն, և լուսոյ դէմ՝ խա-

ւարն չաճմաներ, անշուշտ անհնար
պիտի լինէր տիեզերաց տեւականու-
թիւնը, վասն զի կամ բովանդակ ե-
րաշտութեամբ, կամ բարբոսիկն ցրը-
տութեամբ կամ լուսով և կամ իւ-
րաւ ՚ի խաւարի, մարդկութիւնը և
ամենայն ինչ որ կայ բնութեան մէջ,
խոյստ միաստուց ենթարկուած պիտի
լինէին: Վերջո՛ւր տիեզերաց կարգէն
բան մի և ահա՛ ամենայն ինչ պիտի
խանգարի, աշխարհ տալին ու վրայ պի-
տի ըլլայ և ամենայն արարածք ՚ի կոր-
ծանութեն և ՚ի կորուստ պիտի ընթա-
նան և կանոնաւորութեան ուրիշ հը-
նարք չկայ, բայց եթէ ամեն բան իւր
սահմանին մէջ անխտիան և առանց
սահմանէն շեղելու միշտ գործելով:
Քանզի նոյն արդիւնքը յառաջ պիտի
գար եթէ հօւրը փոխանակ այրելու
ընդ պաշտօնը կատարէր, (ջուրն ալ
իր պաշտօնին մէջ մնայով) կամ ջուրը՝
հրոյն, և ամենը նոյնպէս և փոխադար-
ձաբար: Վերջապէս օրինաւորու-
թեան մէջ և անվտանգ մնայու միակ
միջոցն է ամենուին իրենց սահմանին և
պաշտօնին մէջ մնալ, ապա եթէ ոչ եթէ
սակաւ ինչ շեղին ամենայն ինչ անգար-
մանելի միտսու ենթարկուած կը լինի:

Արդարեւ կը պատկոտ իմ և ցաւօր
սրտի կ'ափսոսամ, երբ կը տեսնեմ որ
բնութեան մէջ ամենայն արարածք
մինչեւ ցվերջին միջասն և նոյն խի ա-
մենայետին փոշին անգամ չեն անցնիր
իրենց պարտ ու պատշաճ սահմանն և
կը պահեն ու կը պաշտեն ամենախարող
Արարչին կամբը «Սահման եղեր եւ
ոչ անցանէն», (Սաղմ. ԺԳ. 9). բայց
ընդ հակառակն մարդը, այն բանական
և խաչուն էակը, երկնայնոց ժառանգ-
գակից և անմարմնոց հոգեկից, որ փոքր
մի խոնարհ ստեղծուած է լուսոյ պաշ-
տօնեաներէն «Փոքր ինչ խոնարհ ա-
րարեր զնա (զմարդն) բան զհրեշտա-

կրս ո. (Սաղմ. Ը. 6). այն հոգեկիր ա-
րարածը, որ բոլոր գոյից մէջ բարձր
ի գլուխ կը պանծայ իւր անմահ հոգ-
ւափն և ամեն արարածոց կատարեալն
է, բովանդակելով իւր մէջ ամենուն
կարողութիւնն ու զօրութիւնը և կը
րելով իւր վրայ յաւիտենական ամե-
նաբարի Արարչին սուրբ և սրաշունչ
պատկերը. այս գերազոյն էակը շատ
և շատ անգամ իւր սրբազան պարտ-
քերը ոտքի տակ կ'առնէ, և յանդու-
գին համարձակութեամբ իւր բաղմա-
գութ Աստախնամողին իրեն համար
գրած սահմանը կ'ոխելով՝ կ'անցնի:
Սինչդեռ ինքն կոչուած է ՚ի պաշտօն
և ՚ի փառաբանութիւն Աստուծոյ, իւ-
րաւ կը մոռնայ զայն, պաշտելով զու-
նայնութիւնս և զկիրոս և փառաւորե-
լով զսատանայն, որ նոյնպէս իւր չա-
փին ու սահմանը չճանաչելով և իւր
կոչումն ու պաշտօնը մոռնալով՝ դժու-
րոց անգնդոց մէջ խորասուզուած,
գլուխ և իշխան եղած է իւր նմանի-
ներուն, ինչպէս եղած էր գլուխ եւ
առաջնորդ խոտորման: Սինչդեռ
մարդը կոչուած էր, յիշխանութիւն
և ՚ի վայելումն ամենայն արարածոց
որ յերկրի, կը մոռնայ, անտես կ'առ-
նէ և կ'արհամարհէ նա սոյն աստ-
ուածապարգեւ իշխանութիւնը, եւ
իւր պարտքն ու իրեն պատշաճ սահ-
մանը չճանաչելով յանդուգն մրցմամբ
կ'անցնի իւր բարոյական աստուածա-
գիր շրջագծէն, կամելով մտանել յայլ
իմն ընդարձակ և անձիր սահման, ու-
րով կը դատապարտի նա ՚ի մահ՝ ՚ի
պատիժ իւր անհնազանդութեան:

Սարդը՝ գողցես անարդանք կը հա-
մարի իւր անձին, կրել իւր վրայ աստ-
ուածապին սուրբ հոգին, հրեշտակա-
կան անմեղ և անվախճան կեանքն ու
բանականութեան ճշմարիտ աղբեցու-
թիւնը, և կը դիմէ դէպ ՚ի չարն. նորա

ճառայութիւն կը մատուցանէ . մար-
մինը և անոր անոթները ցանկութեամբ
թիւերը կը պաշտէ ու կը խնայարկէ ,
եղծման ու զեղծման մէջ կը թաւալի ,
զարթուցանելով Աստուծոյ սուրբ և
նախանձախառ բարկութիւնն իւր վը-
րայ , որով կը սպառնայ Աստուծոյ ա-
սեղով , « Մի մնասցէ ուրի իմ 'ի մարդ-
կանդ յայդմիկ յաւիտեան . վասն լի-
նելոյ դոցա մարմին » . (Օննք . 2 . 3) .
« Սարդ 'ի պատուի էր և ոչ իմացաւ .
հաւատարեցաւ անասնոց անբանից ' և
նմանեցաւ նոցա » . (Սղմ . ԽԸ . 15-21) :
Այլ երջապէս աւելորդ կը համարիմ ընդ-
երկար թուել աստանոր այն ամեն
գործքերն , որոց համար մարդը կոչ-
ուած է և իւր կոչման ներհակը կը
գործէ , այլ կ'անցնիմ բուն նպատակիս ,
որ է՝ այժմեան քանի մի պաշտօնավա-
րաց թերութիւնը յոյց տալով նոցա
փնասն եւս առաջը դնել յայտ յան-
դիման :

Սարդկութիւնը մի մեծ աշխարհ
է . մէն մի մարդ անգամ արդէն իւր
անձնաւորութեան մէջ աշխարհի բո-
վանդակութիւնը կը կրէ : Բնութեան
ամենագլխ սւոր մասը մարդկութիւնն
է , վասն զի առանց մարդոյն բնու-
թիւնը թերակատար է , բազում մա-
սամբ վտանգեալ , խանգարեալ և մեր-
կացեալ 'ի գեղոյ , 'ի շնորհաց և 'ի բա-
քանչելեաց : Ուրեմն ինչ որ ասացինք
բնութեան կարգին համար , նոյնը պի-
տի կրկնելք և մարդկութեան համար .
ինչպէս ասացինք , որ եթէ բնութեան
պաշտօնեայք թերանան իրենց պաշ-
տօնէն կամ իրենց սահմանեալ գործը
թողլով այլ գործոց ձեռնարկեն , տիե-
զեքը ամենայն փաստու ենթարկուած
կը լինին . նոյնպէս պէտք է իմանամք
և մարդկութեան համար . ուստի կըր-
նամք հետեւեցնել թէ՛ եթէ մարդկու-
թեան գլխաւոր անդամներն ևս , որք

նորա ամբողջութեան էական մասը կը
կազմեն , այդպէս լինին , միշտ նոցա ա-
մենամեծ շահը 'ի կրօնատ է և փնա-
սայ ենթարկուած : Այսպէս նա և
ինչ որ իմացանք արդէն ընդհանուր
մարդկութեան համար , նոյնն է և նո-
րա անդամոց համար , և հետեւեալպէս
նոյնը պիտի իմանամք մեր Ազգին հա-
մար եւս :

Ազգի մը տեւականութիւնը իւր
գլխաւոր տարրերը կազմող անհատ-
ներէ կախուած է : Ազգի մը գլխաւոր
տարրերը կազմող անձինք նոքա են , ո-
րոնք բաղմաբիրտն ճգամբ , հոգւով և
մարմնով կը ջանան նորա փառաց եւ
օգտին համար , նաե՛ւ որոց վերապահ-
ուած է ազգային սամեամեծ գործ-
քերն . այսպիսի անհատներ ընդհան-
րապէս երկու դաս կը բաժնուին՝ ե-
կեղեցական և քաղաքական պաշտօ-
նեայք : Եկեղեցական կարգէն են Վա-
թողիկոս , Սրտ խորք , և այլ եկեղեցա-
կան պաշտօնեայք , որոց հսկողութեան
յանձնուած է ազգայնոց մի մասը . խոկ
քաղաքական կարգէն են , Թագաւորք ,
Իշխանք , ազգային ժողովոց և խորհրդ-
դարանաց գլխաւորներն և անդամնե-
րը , նաեւ Ոստուցիչք , Բարգրապետք
և այլն : Եթէ Ազգ մը ջանացած է ամ-
րապնդել իւր հիմը ազգային պաշտօ-
նաւարաց բարեփոխութեամբն ու աղ-
նուութեամբը , այսինքն պաշտօնա-
տարք այնպէս լինին որ ոչ լոկ բանիւ ,
այլ մանաւանդ գործով օրինակ ըլլան
ժողովրդեան , որ նոցա վարքն ու կեան-
քը քարոզ լինին մէն մի առաքինու-
թեանց , և այլն և այլն . այն ատեն նո-
րա տեւականութիւնը հաստահիմն է ,
ոչ իջանել անձրեւաց , ոչ հոսու մն գե-
տոց , և ոչ փոթորիկք և հողմուկք չեն
կարող զայն տապալել , վասն զի աւաղի
վրայ հաստատուած չէ , այլ հաստա-
տուն հիմանց վրայ : Այսպիսի պաշտօնա-

վարք սիւնը եւ շինուած Վրդին, որոնք եթէ նուազ ինչ չեղին, աղբուծիւնը տատոնման և անկման վրայ կը լինի. իսկ եթէ խորտակուին և հրապուրակի մէջ ձգուին, այն ատեն աղբայնոց անկման և գայթակղութեան քարեր կը դառնան: Աւտի եթէ այսպիսի անհասկեր իրենց Վրդի օգտին պահանջած ամենակարեւոր պարտաւորութիւններն ու պաշտօնները յետաձգելով ալ ի այլ գործոց ձեռնարկեն, մանաւանդ այնպիսի գործոց, որ ինքնին արդէն վնասակար են, անշուշտ նոյն աղբին օգուտը վնասու եւթար հուած է և նորա ընթացքը դէպ ՚ի անկումն է:

Պաշտօնը կամ գործը որչափ մեծ նշանակութիւն և մեծ արտադրութիւն ունենայ, նոյնչափ և նորին պաշտօնեայն մեծ նշանակութիւն կ'ունենայ. պաշտօնէի մը արժէքը իւր գործէն ու պաշտօնէն կը չափուի: Գործը պաշտօնէի նկարագիրն ու որտի եւ ընութեան յայտարարն է: Գործը կամ պաշտօնը իշխւ մ'է, որով պաշտօնէին արժէքը չափուելով, ըստ այնմ յարգ կամ աւարդանք, վարձ կամ պատիժ կը հատուցուի նմա: Վրդ ինչ է աղբային թերթերու կամ հանդէսներու պաշտօնն և ի՞նչ նպատակաւ սահմանուած են նորա: Այս հարցմանց պատասխանը դիւրաւ կը գտնանք եթէ իւրաքանչիւր թերթերու սկզբնաւորութեան Յաւաքին ընթերցումը: Քանզի կը տեսնեմք այն տեղ խախտ, որ ամէնքը կը խոտանան Վրդի օգտին ծառայել, նմա պաշտարան և ղորովիքն հանդիսանալ, ջանալ աղբային թերթութիւնները սակաւ առ սակաւ անյայտացըներու և այլն. սոյնպիսի իմաստով խոշոր խոտտումներ և անխախտիչ նպատակներ, արդարեւ սուրբ նպատակ, առարկին և դուրսէն խոտտումն: Այս,

աղբային թերթերն մեծ նշանակութիւն պէտք էր ունենային աղբին առջեւ երբ ըստ իրենց խոտմանց խիստ օգտաւետ արդիւքներ յառաջ բերէին: Վրդային թերթերը, իրենց բուն նը պատակաւն առնելով, բաղմաթիւ օգուտներ ունին ընդհանուր Վրդութեան համար. ընթերցասիրութիւնը կրնան տարածել, կըր և անկող մտաց մէջ լոյս կրնան սփռել, անխիղճ հնդիները կրնան հրաւիրել շատ անգամ ՚ի ղգատութիւն, պիղծ և մեղաւից որոներն մարբելով առաջնորդ կը լինին նոցա ՚ի սրբութիւն և յանմեղութիւն, յուղղութիւն և ՚ի բարեկեցութիւն, միով բանիւ, մարդոց միաքն ու սիրտը բնապէս և բարոյապէս կը կըթեն, ու կը մշակեն, փուշերն ու տատանները ՚ի բաց ձգելով կը ցանեն հոն առաքինութեան բաղմաւեսակ անմահաբոյր ծաղիկներ, որոց բուրումն հաճայ է Աստուծոյ և մարդկան, ուրեմն լըրտագրութիւնը խիստ մեծ նշանակութիւն ունի Վրդի մ' առջեւ. հետեւապէս և լրագրապետը Վրդի մը գլխաւոր պաշտօնէից կարգէն կը համարուին: Աւտի երբ լրագրապետը իրենց բուն պարտքը անաւտ առնելով, իրենց ՚ի սկզբն հրապարակաւ առաջի Աստուծոյ, հրեշտակաց և մարդկան լրած ուխտը և տուած խոտումն մերժելով, իրենց պաշտօնն ու թիւնը առ չարն գործ դնեն, արդարեւ մեծ է անտի յառաջ դալիք վնասը, հետեւաբար մեծ է նոյա յանցանքը, որով և մեծ է նոցա դատաւարարութիւնը, քանզի իրենց յանցանքը ոչ առ մի գը միայն է, այլ առ ամենեւին, ոչ ներկայիս միայն է այլ և յապագայս, պիտի տեսէ, ուստի որչափ վնասը մեծ լըայ այնչափ ալ յանցանքը մեծ կ'ըլլայ և դատաւարութիւնն արդէն յանցանաց անմիջական հետեւութիւնն է:

Չեմ կարող աստանօր ընդհանրապէս խօսիլ բոլոր լրագրագետաց համար, վասն զի կան արդարեւ այնպիսիք, որք հրասարակաւ շնորհակալութեանց արժանաւորութիւն ունին, եթէ միշտ այնպէս օգտակար, համեստ ու պատշաճ կերպիւ շարունակեն: Բայց կան մասնաւորներ ևս, որք փոխանակ թերութեանց հուրն, ջրով շիջուցանելու, առաւել ևս կը բորբոքեն իրենց անմարութեան դիւրափառ խեղճանքը դիզելով նորա վրայ. փոխանակ տգիտութեան դժոխային ժանկերներն ջարդելու, այլ ևս կը սրեն իրենց սպորինի գրուածքը ճարակ տալով. միով բանիւ փոխանակ ըստ իրենց պարտուց լճգութիւնը խաւարի մահուանէն ազատելով ՚ի կենցաղական բարօրութիւն և ի կենդանութիւն յաւիտենական առաջնորդելու, չափ անգամ կոյր փարեհեցւոց նման ինքեանք ոչ մտանեն և զորս մտանենն արգելուն: Կան, այս, կան այնպիսիներ, որոնց կամքն ու նորոտակը ոչ թէ լճգային օգուտն ու շահն, այլ անձնասիրութեան հաճոյքը դգուել՝ և փայտայել է: Կան այնպիսիներ, որք արծաթաւրութեան մահացուցիչ կրիւք վարակուած, ստակով գովեստ կամ անարգանք կը ծախեն. որոց համար ներբողի կամ պարտաւի մը առիթն ոչ այնչափ են թակային գործքերն են, որչափ դրամն ու արծաթը: Կը պատկառիմ աստանօր բացայայտ յանուանէ կաշել այսպիսիքը, ուստի ուշիմ ընթերցողաց կը ձգեմ, որ իւրաքանչիւր գործէն հետեւցնեն պատճառն:

Սիւթէ չկա՞ն այնպիսիք որք թերթերն իրենց համար թատրոն համարած են ուր իրենց տգիտութեան, չափաւորութեան, ագահութեան և անհաշտ ատելութեան կատակերդութիւնը կը կատարուի, ՚ի տես ամենեւ

յուն և ՚ի գայթակղութիւն համետութեան: Չկա՞ն այնպիսիք, որք լճգին օգուտը, այսինքն՝ իրենց սրբազան և ուխտեալ պարտքը ընդ երկար ոտնակոխ առնելով, անարգ չափանդութեամբ իրաւունքը թիւրել, ճշմարտութեան ներհակիլ, միմայն իրենց անձնական կիրքերն կը ջանան յագեցնել, նախատաղի խօսքերով միմեանց անուաններն աղարտել, անպատկառ դիմօք հասարակութեան առջեւ զերար հայհոյել, կոյր մտօք զերար թշնամանել և վերջապէս յետին աստիճան ցածու թեամբ և սարսափելի վատութեամբ, հրաւէր կը կարդան անմեղ մանուկներուն եւ օրիորդներուն, որ իրենց ստապատում թերթերն կարդան և այսպէս լճգի մանկանց սիրտն ու միտքը կը մոլորեն. թողունք որ, կռիւ, անհաշտ թշնամութիւն և անլուր հայհոյանք կ'ուսուցանեն նոցա, այլ և այնպիսի պիղծ պատմութիւններ ու բարոյականի և ճշմարտութեան դէմ խօսքեր կ'ընեն որ բոլորովին բարբերը կ'ապականեն. արդարեւ սոսկալի տեսարան: Սիւթէ չկա՞ն այնպիսիք, որք փոխանակ իրենց թերթերովն ակարսամիտ և ռամիկ հասարակութեան նախապաշարութեանն ու ծուռ դատողութիւնները ուղղելով, զանոնք ՚ի ղգուշութիւն հրաւիրելու և ուղղութեան ու ճշմարտութեան ճանապարհը մտցնելու, իրենց անմատախ հրուածներովն, անխորհուրդ խօսք՝ ըրով և թշնամական կրիւք վարակեալ կամահաճ և ոչ թէ արդար դատողութիւններով մերթ ասոր եւ մերթ անոր պատիւը աղարտելով մըտօք մանուկները կը գայթակղեցնեն, և առաւել ևս տգիտութեան և տարակուսութեան անգունդը գրքերով գողցնա հող ալ կը լեցնեն վրանին որ չկարենան ազատիլ նոյն խաւարչտիկ

և դիւարմակ յուսահատութեան վայրէն : Սխիթէ չկա՞ն այնպիսիք, որք փախանակ իրենց թերթերովն ընդհանուր հասարակութեան կրթիչ և դատաւարակ ներկայանալով, զանոնք աւելի կրօնասիրութեան և աստուածապաշտութեան հրաւիրելու, անոնց սիրտը քրիստոնէական սուրբ հաւատոյ ճրջմարտութիւններով պարտաւարու, զվայցնելու և աւետարանական սուրբ սերմանց ընդունաբան խորին ակօսներ բանալու, ընդհակառակն իրենց մէկ ապականիչ կիրքն ազատորէն պաշտելու համար, ընդդէմ քրիստոնէական հաւատոյ խօսքերով եւ գործքերով, հաւատոյ ճշմարտութիւնները կը դաւաճանեն և այլոց եւս մղրութեան սրտաւար կը դառնան, և չգիտեմ թէ ինչով պիտի բաւեն այս չարութիւնը . . . : Արդարեւ այսպիսի թերութիւններ լրագրատեալի հասարակութեան ուսուցչի մը համար աններելի է. կամ թէ այսպիսի թերութեանց ենթակայ եզոդի մը համար լրագրատութիւնը, խորաւ արգելադր և յաւիտեան անմերձեանով պէտք է լինի ինչպէս պղծութիւնը սրբութեան : Լրագրատեալի մը սոյնպիսի յանցանաց հետեւութիւնն առաւել է քան խումբ մի մէկաեղ ժողովուած հասարակ մարդկան. վասն զի լրագրատեալը քաղաքի մը մէջ չէ, այլ իւր թերթովն բովանդակ աշխարհի մէջ է և մշտակեաց : Ուստի քանի որ սոքա իրենց ստանձնած պաշտօնը և նոյն պաշտօնին մէջ ունեցած չափն ու սահմանը չեն ճանաչեր, և իրենց որոշեալ պարտաւորութիւնը մէկդի ձգելով յիշեալ և անոնց նման ուրիշ չար ու վատութեան գործերու կը ձեռնարկեն, անշուշտ վնասը այնտեղ ներկայ է, վնաս ոչ մի այն գործողին, որ անպատիւ և անարգ կը մնայ հասարակութեան առջև, այլ

մանաւանդ վնաս Աղղութեան, որոյ մանկտին (չատ անգամ նա և չափահասներն), փոխանակ ուղղուելու չարաչար կը մնորին :

Արդ՝ խօսքս այսպիսեաց ուղղելով կը խնդրեմ որ փոխէք սոյն ընթացքը, ես կը խոստովանիմ, որ դուք ինձմէ շատ լաւ գիտէք սոյնպիսի ընթացից հետեւութիւններն, բայց և այս իսկ է ցաւալին, որ գիտնալով հանդերձ կը կամակորիք : Այո՛, այո՛, պէտք է փոխել սոյն դիրքը, վասն զի ասոր վախճանը տիրառիթ և բաղմամբ չէ, այս ընթացքը կ'առաջնորդէ դէպ 'ի թըշւառութեանց անդունդը ինչպէս արդէն սկսած է տեսնուիլ, ինչպէս որ դուք եւս շատ անգամ նկատած էք Աղգին զեղծմանց վերայ, որոց պատճառը ձեր անխոհեմութիւնն է . . . :

Այս կերպով դուք, ձեր վրայ կը բեռցնէք մեղաց և պատասխանատուութեան անտանելի ծանրութիւն մի, դուք, անմեղները գոյթակղեցնելով ինքնին ձեր ձեռքով կը կասէք վերանիդ անբառնալի երկանաբար մի վատահամբաւութեան անդունդը սուղանելու համար. դուք, ինքնին ձեր գործերով զձեզ գերեղմանի իսկ առնարժան կ'ընէք : Աւետարանը կարդացէք և պիտի տեսնէք ձեր վիճակը, եթէ այսպէս ընթանաք դեռ ևս, լաւ գիտցիք և համոզուեցէք, որ հանգրտեան տապանին մէջ անգամ չիք ձեզ համար հանգիստ : Հոն, գերեղմանի մէջ արդարոց փոշին անգամ ձեզմէ պիտի զղրէի և զձեզ պիտի վանէ. անմեղներու խումբ մի, որ 'ի ձէնջ դայւթակղեցան ձեզ դէմ դատաստանի պիտի դան և պիտի դատապարտեն զձեզ իբրեւ դժոխաց արժանաւորք և կորստեան ժանտ որդիք : Արցա արդար բողբոք և բաղմամբ ու ձայներն անդադար ձեր վշտերը պիտի բողբոք

ցընեն, հետեւապէս չիք ձեզ համար հանգիստ : Չեր քսած խաբեբայութիւնը, որով Ազգ մի ողջոյն կը խաբէք, օգտակար լինիլ խոստանալով, ձեր ուսուցած անբարոյականութիւնը և հաւատարմացութիւնը, պիտի տանջեն անշուշտ զձեզ յաւիտեանս և չիք այնուհետեւ ձեզ փրկութիւն. ասոր առաջին անհեղու ուրիշ հնարք չկայ. բայց միայն թողուլ և ՚ի բաց հեռանալ յայտպիսի ընթացից, ուղղուիլ և ճշմարտութեամբ օգտակարին ծառայել : Ուստի եթէ ընդհանուր Ազգի մը օգուտը ազդեցութիւն չունէր ձեր խղճին, եթէ մարդկութեան, ազգութեան և հայրենեաց սէրը չներգործէր ձեր սրտին վրայ, և եթէ մինչեւ հիմայ ձեզ համար գրուածներն ու խօսուածները չեն շարժեր զձեզ յետս կալ, գոնեաւ ձեր անձին համար ձեր կենաց հանգստութեան ու բարորութեան համար, զգոյշ կայէք և հաճեցէք փոխել սոյն ընթացքը : Այլ ի մացէք, որ եթէ ամենքը խաբուին, աշխարհ ամենայն առ ժամանակ մի ձեզ աշակերտի, այսու ամենայնիւ կայ ժամանակ, որ գիտէ զձեզ դատասարտ տել իբր չար ու անմարդատէր մատնիչներ, ժամանակը ոչ ՚ի ձէնջ և ոչ ձեզի պէսներու խմբերէ չխաբուիր, ժամանակը կայ կ'ըսեմ, որ ներողութիւն և գթութիւն չգիտէր, որ ինչ պէս փորձատրութեան, նոյնպէս պատուհասելու մէջ անկշիռ է, ժամանակը զձեզ և ձեր գործքերը պիտի դատասարտէ և ձեր այս մեծ չարեաց պիտի փոխարինէ անշուշտ ըստ արժանեացն, եթէ ոչ այսօր, գոնեաւ վաղը, և եթէ ոչ վաղը, այլ անպատճառ ապագայի մէջ, պիտի կըքէ ձեր թըշուառ անունը՝ խաբէբայ, Որսաբարձ, Արհապեայ և այլն սոյնպիսի անարգ և սպարին մակդիրներով : Գիտցէք դուք,

որ Ազգի մը բարոյապէս փնտերը, բզրիստոս ՚ի խաչ հանելու չափ մեծ մեղք է. Ազգ մի ամբողջ ՚ի մահ մատնել, ստակալն ոճիր, հետեւապէս հանդերձելոյն մէջ ալ, ձեզ համար Աստուածսպան շրէկց բաժնէն ուրիշ չը նորհք չկայ : Դուք Աստուծոյ որդիք էք, և պէտք է որ ձեր սահմանին ու պաշտօնին մէջ մնաք, ապա թէ ոչ միշտ ՚ի կորուստ է ձեր ընթացքը և հանապաղ ՚ի մահ յաւիտեանական :

Գ . Տ . Յ . Իտմայիլ :
Աշակ . Ժառ . Վ. պոստպոստի :

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՇՏՕՆԵՒՅ ՈՒՂՂՈՒԱԾ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 9.)

Բ.

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Իկեղեցւոյ Պաշտօնէից տգիտութիւնը թէ իրենց անձին և թէ հաւատացեալոց համար որչափ որ փութակար է և փանդաւոր, նոյնչափ ալ անգործութիւնը :

Ահա անարակ ամեն մարդու համար աշխատութիւնը սուրբ պարտաւորութիւն մի է, և անհրաժեշտ կարեւորութիւն. եթէ բնութեան մէջ ամեն բան գործունէութեան և պիտանաւորութեան կը մըլուին ըստ իւրաքանչիւր չափու և պայմանի, առաւել եւս մարդը պէտք է մըլուի. իսկ ուր անգործութիւն կայ, հոն պիտանաւորութիւն չի կայ. ուրեմն անգործ մարդը անպիտան է և ծանր բեռ մը մարդկային ընկերութեան :

Ամեն մարդ անդատին ՚ի սկզբանէ աշխատութեան սահմանուած է, ուրով իւր գոյութիւնը կը պահէ եւ կարողութիւնները զարգացնէ : Այլ

խատութիւն հարկ է մարդուն, ոչ միայն ապրելու, այլ և զգաստ և ան մեղ մնալու համար. քննու որ միտքն ու զգայարանքներն անգործ չեն կրնար մնալ: Ամեն մարդ պատուաւոր վիճակ մի ընտրելով՝ նոյն վիճակին մէջ իւր չափովը պէտք է աշխատի անխոնջ, ան մեղ և արդար՝ միշտ դէպ ՚ի կատարելութիւն գիմելու ճգամբ: Այս ան կեղծ ճիգը կրատիպէ զմարդ շարունակ շարժման մէջ լինիլ. և միտքը իւր մասնաւոր գործոյն վրայ յառած և ըզբաղեցուցած լինելով մեղանչելէ ազատ մնալ. մասնաւոր հարկ է որ մարդ ժամանակ չի թողու մեղաց և չար խորհրդոց անձնատուր լինելու, այս կերպով միայն կրնայ վտանգէ ազատ պու հել մարդ իւր մարմինն ու հոգին:

Աշխատութիւնը, թողունք որ բը նական պարտաւորութիւն է, այլ և աստուածային հրամանաւ ալ վճռուած և պատուիրուած լինելով, ոչ միայն ընդհանրացած այլ և սրբագործուած է. պէտք է աշխատիլ և աշխատութեան պտուղը վայելել, աշխատողն է միայն վարձուց արժանի, առանց աշխատանաց ուտելը գողութիւն է և զրկանք. չաշխատողին ապրիլն անգամ ոճիր է, բը նաւ մէկը չէ կարող այս պարտքէն ազատ լինիլ և անվնաս կամ անպատիժ մնալ. քանզի վայրկեան մը բաւական է փորձութեան համար, որ համեստ աշխատանքէ դատարկ գտնէ զմարդ. այն ատեն իսկոյն վրայ կը յարձուկի և կը վտանգէ զայն բնապէս ու բարոյապէս:

Անգործ մարդը ծանր բեռն է աշխարհի, վնասակար անդամ մարդկային ընկերութեան, թշնամի և յափշտակիչ հասարակաց աշխատութեան, նը ման պիճակներու՝ որ անաշխատ կը յափշտակեն մեղուաց անխոնջ աշխատութեան քաղցր պտուղը, կամ նման վնասակար հեղեղներու, որ երկրագործին

աշխատութեան պատելու տեղ կը բերեն կը քանդեն և աւերակ կը դարձնեն նորա այնքան խնամք պատրաստած աշգին, պարտեղը և կամ սերմանած արտը: Չըկայ վիճակ մի, ուր մարդ ըստիպուած լինի դատարկութեամբ ապրիլ, և արդարութեան առջեւ անբասիր մնալ, բաց ՚ի ծանր հիւանդութեանց և հաշմութեանց ատեն. ուր ոչ միայն չէ կարող աշխատիլ, այլ և օգնութեան կը կարօտի, որուն օգնել ամեն մարդու պարտքն է, քանզի իւր ընկերն է:

Ասոնք բաղմամբիւ դարբերու փորձով հաստատուած ճշմարտութիւններ լինելով ոչ կրնան հերքուիլ և ոչ ալ երկար փաստերու կարօտ են, քանզի ամենօրեայ փորձերով և կենդանի ապացոյցներով չըճապատուած ենք:

Արդ քանի որ մարդկութեան համար այսպէս է, Նկեղեցւոյ պաշտօնեայք ալ իբրեւ մարդիկ ենթակայ են անշուշտ այս պարտուց, և ազատ չեն երբէք նորա զանցառութեան առթիւ գալիք չարիքներէն. ուրեմն Նկեղեցաւ կանն ալ թէ իբրեւ Աստուծոյ արարած, և թէ իբրեւ մարդ՝ պէտք է աշխատի և իրեն յանձնուած պաշտօնը կատարելու համար գործէ. պէտք է շարունակ գործէ. իւր անձը ընտիր կացուցանելու և իւր կեանքը արդարութեւ վարած և վայելած լինելու համար ներուած չէ իրեն երբէք դատարկ կենալ. հանգիստն անգամ իւր անմեղ զբաղումը պէտք է ունենայ: Իսկ իբրեւ Աստուծոյ եկեղեցւոյն պաշտօնեայ, ինչպէս ամեն լաւութեանց մէջ, նոյնպէս և աշխատութեան մէջ իւր անձը, միտքն ու սիրտը սուրբ պահելու, արդարութեամբ ապրելու, հաւատացելոց օրինակ լինելու համար պէտք է գործէ և առաւել ևս գործէ, աշխատի անխոնջ և շատ անգամ անբուն: Չը

գիտնալու բան չէ այս. վասն զի թող որ Յիսուս Քրիստոս օրինօք պատուիրած և օրինակով ալ ուսուցած է, այլ և բանականութեան լոյսը ըսել տուաւ երբեմն հեթանոս փիլիսոփայ բանաստեղծի մը թէ « Հասարակաց վրայ հոգ ու խնամք տանելու պաշտօնն ու նեցողին չի վայելը որ գիշերն 'ի լոյս ննջէ »: Հապա դու քեզ համար ի՞նչ պիտի ըսես ո՞վ եկեղեցւոյ պաշտօնեայ որ ոչ թէ միայն գիշերը, այլ և ցերեկն 'ի բուն դատարկ անցքներէ զատ շատ անգամ քնով կը դանդաջիս, կամ դատարկաբանութեամբ և կամ խաղերով ու զբօսանքներով կը զբաղիս, որք չեն վայելեր քեզ, վասն զի քեզ յանձնուած է ժողովրդեան հոգւոյն փրկութեան ամենամեծ հոգը. քու մէկ փոքրիկ զանցառութիւնդ, անդգուշութիւնդ և անհոգութիւնդ կրնայ ժողովրդեան սրտին մէջ անբուժելի վերքեր բանալ: Սորա ճշմարտութիւնը միթէ չէք տեսներ ժողովրդեան մէջ ամեն օր, չէք համոզուիր, որ ժողովրդեան գայթակղելոյն, 'ի հաւատս տկարանալուն և շատ անգամ մեծամեծ մեղքերու մէջ ինկնելուն պատճառը դուք էք, ուրկէ ոչ դուք և ոչ այլ որ կարող է հասնել:

Եկեղեցւոյ պաշտօնէին չի վայելեր դատարկ մնալ. իւր հոգեւոր պաշտաւման մէջ յեղգութիւնը իւր քրէական յանցանքն է: 'Ինչնար է որ մարդ հոգեւոր պաշտաման մէջ զբաղել ուղէ, և գործ չէ լայ ըսէ, քանզի շարունակ գործելու առիթներ ունի՝ քանի որ ժողովուրդն յաջորդական է, և մէն մի հոգւոյ փրկութիւնն անգամ մեծ խնամոյ և հսկողութեան կը կարօտի. իսկ եթէ լինի որ իրօք իւր յատուկ պաշտօնն ու վիճակը հանապազ աշխատելու չափ զբաղուամն չի մատակարարեր, (որ անհնար է) պէտք է հոգ տանի և իրեն զբաղելու և հաւատա-

ցելոյ օգտին համար գործ դնել և անգործ չի կենայ:

Ինչպէս յառաջ ալ ըսինք, մեր սլաշտնն է (ստուծոյ աւետարանն ու անոր փրկաւէտ օրէնքները քարոյել հաւատացելոյ և անհաւատոյ, ուսուցանել զնոսա, մխիթարել, քաջալերել, յանդիմանել, բժշկել զտկարացեալն 'ի հաւատս և հաստատել. այս գործերու վերայ մտածող անկեղծ և հաւատարիմ պաշտօնէին գործ չի պակիր: 'Նա շարունակ կը զբաղի սուրբ Գիրք ընթերցասիրելով, նախնեաց ողջամիտ վարդապետութեանց մէջ յածելով, որովք զաշխարհ աշակերտեցին. կը խոկայ ժողովրդեան վիճակին վերայ, անոնց ակտերը և փաստակար հակու միտութիւնները կը նշմարէ, միշտ ժամանակին կը հասնի ախարից վերայ եւ դեռ հօտին մէջ չի ծարաւած՝ դեղն ու դարմանը կը հոգայ, կը խնամէ կը կաղղուրէ և կ'ուղղէ, նա իւր հօտին մէջ կը ծաւալէ մտաց լոյս և անարատ վարուց կենսաբոյր անուշատութիւն, և այս ամենը կը յաջողի հեղութեամբ, խոնարհութեամբ, քաղցրութեամբ, սիրով և երբեմն աստուածային օրինաց նախանձախնդրութեամբը վառուած բորբոքած, ու չէ թէ կատաղի կրից բորբոքմամբ, ամբարտաւանութեամբ և անհատական վիճակնդրութեան վատ ոգւով:

Սոքա այնպիսի գործեր են, որովք շարունակ զբաղած կրնան լինիլ եկեղեցւոյ պաշտօնեայք, հովիւք և այն, — Տէր, Հայր սուրբ, Սրբազան, Գերազանցիւմ, Ամենապատիւ, Վեհափառ, — և այլն խոշոր անուններով փոքրիկ սպասաւորներն ու անպիսան ծառայները. բայց չի մոռնանք ըսելու որ այդ գործերով ըզբաղելու համար կամք և ձեռնհասութիւն կուղէ. նոցա այժմեան անդործութեանց բուն պատճառն անձեռն

հասութիւնն է, և եթէ ձեռնհասներ ալ կան ամբարտաւանութեամբ կամք և յօժարութիւն չունին, քանզի կը կարծեն, որ իրենց վեհութիւնն ու փառաւորութիւնը անգործ ու դատարկ բազմելով կը լինի, կամ ժողովրդեան մէջ շքեղ և ահաւոր երեւնալով, որ խիստ սխալ է և թերամիտ ողորմելիներ ու սնտախ կարծիք, քանզի իրաւ է, որ ժողովուրդը շատ ան դամ այդպիսի ջնջին երեւոյթներէ կը շնայ, բայց այնչափը հերիք չը սեպեր, ամենէն տկարամիտն անգամ երբեմն կը դատէ, ու կը դատաւարտէ, շատ տեսիլներ, գործեր և փառքեր կարող են ժողովուրդը զարմացնել, բայց չեն կարող նորա ուշքն ու սիրտը միանգամայն գրաւել Պարտաւոր ենք յիշել, թէ մենք այս պաշտօնին մէջ չի մասն լինչ կը լսէինք և ինչ կը խօսէինք անգործ և դատարկասուն պաշտօնէից վրայ, և կամ ընդհանրապէս լինչ կը պահանջէինք եկեղեցւոյ պաշտօնեայ ներէն, անշուշտ նոյնը և ալ աւելին պիտի խօսին մեր վրայ և պիտի պահանջեն մեզմէ, քանի որ մենք նախապէս արդէն եղածներուն չէինք հաւնիր և կանոններ կը տայինք նոյա :

Ժողովուրդն զմեզ անգործ կուռքեր շինելու համար չէ, որ կը որոշէ, կ'ընտրէ, և երկրաքարչ վիճակէ մը կը հանէ կը բարձրացնէ և իւր վերայ հսկող կը դնէ, այլ հարկաւ ակնկալութիւն մի ունի, տկարութիւն մի, կարօտութիւն մի ունի, և անշուշտ կրու պատէ, որ մեր գործունէութեամբը լեցնէ իւր կարօտութիւնը, ակնկալութիւնը և զորացնէ իւր տկարութիւնը, գոհ և ուրախ լինի իւր վիճակին մէջ, խաղաղ և մխթարեալ լինի ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ, և ահա այն ատեն կ'ակնածի, այո, կը փառաւորէ; և կը սքանչանայ :

Սակայն այս ակնածութիւնն ու յարգանքը ներսէն, սրտէն, հոգւոյն մէջէն կուգայ և հաճոյք ու բերկրանք կաութ, այս ակնածութիւնը 'ի Հայրաւան քաղցր սիրոյ և յերախտեաց աղագած կը լինի որ ամենաքաղցրն ու աւմենատիրելին է, և չե թէ 'ի բռնական խրոխտմանէ և անխիղճ հարստահարութենէ, զրկանքէ և կեղեքումէ, որուն սկիզբը երկիւղ, տագնապ և սրբոյ վրդուլումն ու վախճանը վրէժխնդրութիւն և հատուցումն է . . . :

Այո, Հայրք, գործելու կոչումս ենք, չէ թէ դատարկութեան, գործեր յանձնած է մեզ Աստուած, և ժողովուրդը, ժրութիւն և արթնութիւն կը պահանջէ մեզմէ Բարձրեալը, օգնութիւն կ'աղաղակէ ժողովուրդը, ինչ չի տակաւին անշարժ և խուլ կրմնամբ այս անդիմադրելի պահանջմանց և հըզօր ձայնից առջեւ, որք կարող են իրենց հատուցումը փութացնել. մին իւր փառաց անարգութեան և միւսը իւր յուսոյն 'ի դերեւ եղնելուն համար :

Ուր էք, Հովիւք Հայոց, զձեզ փնտռող թշուառն ուր պիտի գտնէ, մէկերնիդ սենեակնիդ քաշուած ցերեկ ատեն կը ննջէք և պատուիրած էք, որ քովերնիդ մարդ չի մանէ, բայց դու գործ ունիս, եկող խեղճին խնդիրն ոտիւ պողական է, կամ հոգւով և կամ մարմնով վտանգեալ է քու հայրական օգնութեանդ դիմած է, եթէ դու զբեղ կը պահես, նա որմն դիմէ, այլ քու հոգդ չէ. խորդան ուրեմն դու քեզ համար այդ վտանգաւոր քնոյն մէջ, քու վտանգդ ալ Աստուծոյ և ժողովրդեան հոգը պիտի չլինի, դուն ալ քու կարօտութեանդ օրը լքեալ պիտի մնաս :

Ուրիշ մը իրեն անձին անվայել չլքեզութեամբ զարդարուած գեղանր կար և ոսկեզօծ կառքի մը մէջ պինդ կռթնելով հարուստի մը թեւին նըռ

տած է ահաւոր կերպով, սրարչաւ նը-
ժողքները արագութեամբ կը քաշեն
կառքը, ազքատոր կամ յառաջուց կը
ռահելով, կամ հեռիէն նշմարելով, որ
իւր բարեխնամ Հայրը, Աստուծոյ կող-
մանէ կարգուած իրեն անտեսը այն
կողմէն կ'անցնի ճանապարհին վերայ
գանդնամ, ճիտը ծռած ձեռները բա-
ցաց կողկողազին կ'աղերսէ, բայց
Հայր, դու գիտես ինչ կ'ընես, մի
կարծեր որ թաքուն կը մնայ, գիտե՞ս
քեզ աղերսող զաւկիդ դէմ ինչպէս
կը վարուիս. — Ահ, երեսդ կը դարձը-
նես, որ չ'տեսնես քովինիդ հետ խօս-
քի կը բռնուիս, որ այդ քու սրտիդ
ատելի տեսարանն անցնի, և այն խեղճը
խաբուի և կարծէ թէ չ'տեսար և քու
վրայ միշտ նպաստաւոր յուսով ասլիի,
առանց օր մը իւր ակնկալութիւնը պսա-
կուած անտէրու. բայց գիտցիր որ քու
այդ փառքիդ մէջ յայնժամ խիստ ցած
ու նուաստ երևոյթ մի ունիս, պժգալի է
այդ ժամանակի քու տեսքդ նողկալի և
արհամարհելի ես ամենուն. ամօթ է
Հայր, այդ չէ քու գործդ. . . .

Թշուառ, տգէտ և հարստահա-
րեալ ժողովրդեան մը վերայ կարգուած
հովիւ մը դիտեմ, որ թէպէտ երիտա-
սարդ և կարճահասակ էր, թէպէտ բը-
նութեամբ ախլայժ, վառվռուն և գոր-
ծունեայ էր, և իւր յախուռն համար-
ձակութեամբը եթէ ուզէր շատ բար-
բարոս հարստահարիչներ կը սոսկացը-
նէր ու զսպել կուտար, սակայն իւր
այս յատկութիւնքը չարաչար ՚ի գործ
գնելով խաբէբայութեամբ և հայհայիչ
լեզուովը չնկայ տեղ մի ուր նա իւր դի-
ւախան ոտքերով կոխած լինի և գայ-
թակութեան հետք մը թողած չը լի-
նի։ Այս անարժան անձին կեանքը հա-
մարեայ թէ չարեայ չլի՞նայ մի է որոց
և ոչ մէկը արժան կը համարիմ այս
տեղ յիշել, բայց միայն ինձ ըսած մէկ

խօսքը, ուրկէ կ'ընայ հասկցուիլ իւր
զգայմունքը։ Ա՛խ օր երբ իւր առաջ-
նորդարանի բակին մէջ կը շրջէինք, այս
անձը պանծանօք իւր քաջագործու-
թիւնները կը պատմէր ինձ, առանց
միջոց թողու, որ դիտողութիւն ընեմ,
բայց իւր պատմութեան վերայ ինքն
պանջացած, մէկէն սրտանց բացա-
գանչելով մը առ խօսքերն ըսաւ, — «Ա՛խ,
ապառս չէ ինձ նման քաջասիրտ մէկու
մը, որ այսպիսի անկիրթ ժողողդեան
մը մէջ աննշան կեանք մը կը վարեմ,
եթէ ես Պօլիս ամիրայի մը տուն զիաւ
ֆէթի երթամ, փառաւոր պատիւ, հա-
մադամ կերակուրներ կը վայելեմ և լիւ-
ռամ՝ ալ փէշիքս կ'առնեմ. բայց ախ
անո, իմ յարգս չեն դիտեր», ըսաւ և քու
վէս աահեցաւ առանց ժամանակ թողու,
որ բան մի ըսեմ, թէպէտ ես ապշած
կեցած էի, չէի հաւատար ականջիս,
որ այսչափ պանծալի գործեր ընողն
այսպիսի նուաստ ակնկալութիւն ու-
նենայ։ Ա՛րդ ինչ կարող է յուսող ժո-
ղովուրդ մի իւր առաջնորդէն երբ այս
պիտի սիրտ կը կրէ և դեռ չ'գիտեր թէ
ի՞նչ է իւր կօտւմը, իւր անձին նշա-
նակութիւն տալ կուզէ և ամիրայի մը
թեխն տակ սմբիլ կը ցանկայ, ինքզինքը
քաջ կ'անուանէ և գործելու աստա-
րիակն խոյս կուտայ, մինչդեռ հաղա-
րաւոր ժողովուրդք իւր շուրջը բոլը
րած իրեն յարած են (քանզի դեռ
նոր էր և յաջողած էր խտրել)։ Աւր
փառք, պսակ, անմահական պատիւ,
մշտնջենաւոր յիշատակութիւն իւր
շուրջը կը թռչտին եւ ոտից ներքեւ
կը թափին, ինքը շացած դէպ ՚ի
Վոսփորի ակունքը աջոյն մէջ սեղ-
մուելիք ոսկոյն կը հալի և բերնին
ջուրերը կը վազէ։ Ա՛խոս քեզ որ այն
փառացու անմահութեան կեանքը ան-
նշան համարելով զրկուեցար և բոլը
բովն մատնուեցար իրօք աննշան կե-

նայ, տախտի երանի այն ժողովրդեան
և Հայոց ազգին, որ քեզմէ ազատե-
ցաւ, քանզի բարեբաղբարար ալ
պաշտօնեայ չես. և երանի թէ բնաւ
եղած չըլլայիր, որ քու անվայել դուր-
ծոյդ պատճառաւ եղած գայթակ-
ղութիւնները տեղի չէին ունենար,
և արջափ մեծ երջանկութիւն էր ազ-
գին եթէ քեզիպէսներն ալ քու բաղ-
դիդ հանդիպէին:

Տակաւին ուր կը գտնուիր, Հարք,
բարձր ու շքեղազարդ ապարաններու
մէջուր աղքատը չէ կարող մտնել. քան
զի դրան սեւոյ վրայ կոխելն անգամ
պղծութիւն կը համարուի և թշուառը
գանոկած կ'արտայայտուի անկէ. հապա
գիւ, նվ պաշտօնեայդ եկեղեցւոյ, դու
անօգնական թշուառին պաշտպանը,
դու որո՞ւ համար զբեցած ես այդ ու
րոշեալ ձեւդ, ինչո՞ւ մտեր փակուեր
ես այդ անդ, դու գործ չունիս. Այո,
կ'ըսէ, գտն ունիմ,

— Եւ ի՞նչ է գործդ:

— Հիմա նարտ կը խաղամ, յաղ-
թելու վերայ եմ, միտքս մի շփթեք.

— Բայց Հայր՝ այդ քու գործդ չէ...

— Բիշ մը ետքը աղային հետ ըլ-
բանդու ալ պիտի երթանք.

— Բայց պաշտօնդ զբեղ կը կոչէ.

— Ի՛նչ, հիմա խօսելու ժամանակ
չունիմ, ըսինք ես:

Վիսնա, գեռ այդ անդուամբը կը
դեղերիք, անձնարան՝ Հովիւներ, դեռ
ձեր կոչման վերադառնալ չէք ղեկմանիր,
տակաւին այդչափ աղեղեցութեան փու
ղերը ձեզ լսելի չեղա՞ն. չէք տեսներ
որ Տիրոջ ահաւոր սուրը պատենէն
եղած է, և ձեր ու ձեզմով ալ ժողովը
դեան գլխուն վրայ թերաքամ կը կե-
նայ: Հովիւք եկեղեցւոյ, մեր մեղաց
համար ժողովուրդը կոտորածի մատ
նուած է, մեր հովիւքս մեղանշած
եմք, անմեղ օգխարոյ կոտորածը մեր

սիրտը տակաւին չի՞ պիտի շարժե-
ապահաւ...

Մեզործ հովիւներ՝, եկեղեցւոյ
փառքն ու պարծանքն ըլլալու տեղ ինչ
չո՞ւ նախատինքն ու անարդանքը կը լի-
նիմք. եթէ մեր զայն անարգելու չենք
խղճեր, միթէ շատ բան է որ նա եւս
զմեզ անարգէ, մեծ պատիժ մը տուած
կը լինի երբ նախատանօք անպատիւ
կ'ընէ զմեզ. Այո, խիստ մեծ է, խիստ
անտանելի է այս՝ զոր մեր կը կրեմք,
բայց բաղդատելով մեր իրեն հասու-
ցած վշտին, տակաւին նա խիստ դը-
թու թուեամք կը վարուի, մեղմ է դեռ
իւր խրատու հարուածը, որով եթէ
չզգաստանամք ու տակաւին անհոգու-
թեան, անգործութեան և անտարբե-
րութեան մէջ մնամք, գուցէ աւելի
չարագոյնը գործադրել ստիպուի իւ-
րաւամբք: Ուրեմն Հարք իմ, գոր-
ծել պէտք է որ անբաւիր մնամք.
գործել պէտք է, որ Սրբազան Մա-
քեդն և ժրջան մշակին պէս լսելու
կարող լինիմք, «Գործ իմ գուք էք
ի՛ Բրիտանոս...»: Գործել պէտք է
որպէս զի Մատուց ժողովուրդը իւր
սահմանուած սրբութեան մեծու-
թեան և փառաց հասնի: Ո՛հ, արջափ
սրտառու է Մաքեդն սա խօսքը,
«Վերտալին երկնեցից մինչև նկարեցի
ի՛ ձեզ Բրիտանոս»: Երգարեւ գործել
պէտք է, միանգամայն Մատուց ժո-
ղովուրդն Մատուած ճաններու համար
երկունք կրել պէտք է:

Միթէ ծա՛նր բան է, որ մեր պար-
տուց պահանջածը գործենք, ո՛չ, այդ
բան մի չէ, մեր սրտառուր ենք դուր-
ծել, եթէ հարկն ստիպէ մինչև ան-
գամ ապրելու համար ձեռագործ մը,
արհեստ մը ունենալ և գործել հաց
ճարելու, ժողովրդեան վրայ չի ծան-
րանալու և աշխատութեան մէջ ալ
անձամբ օրինակ լինելու համար: Ուշա-

դրութիւնն դարձնենք անգամ մի Մ. Ռաբէլյն հետեւեալ խօսքերուն եւ տեսնենք թէ ի՞նչ սուրբ վստահութեամբ և խղճի քաղցր հանդարտութեամբ մը կը խօսի. «Որպէս դայեակ մի որ սնուցանիցէ մանկունս, նոյնպէս և մէք դժայտք ՚ի ձեզ. հաճոյ թուէր մեզ տալ ձեզ, ոչ միայն գաւեստարանն Մատուծոյ, այլ և զանձինս մեր. քանզի սիրելիք մեր եղէք: Յիշէք եղբայրք ըզ վատաւան մեր և զճան. զի զայդ և զեւրեի գործեալ վասն լծանրանալոյ ուրիշ ի յէջ և քարոզէսք ձեզ զաւետարանն Մատուծոյ. դուք ինքնին վկայք էք և Մատուած, որպէս սրբութեամբ եւ արդարութեամբ եւ անբծութեամբ ձեզ հաւատացելոցդ եղեաք»: Ուրիշ տեղ մը նորէն կ'ըսէ. «Դուք ինքնին գիտէք զի զպէտոս իմ և որոց ընդ իսն էին պաշտօնիս յետոյս այս»:

Եւ տեսնէք, Մ. Ռաբէլյն իւր անձն անգամ չի խնայեր, իսկ մէք ժողովուրդեան հոգւոյն կերակուրն ալ կը խղնայենք. «Որպիսի պարզութիւն, ի՞նչ անկեղծութիւն և ճակատաբաց հաւմարձակութիւն է Մ. Ռաբէլյնը որ գիշեր ու ցերեկ աշխատեցայի՛րսէ, ձեզմէ մէկուն վրայ չի ծանրանալու համար: Դարուս մէջ կը գտնուի՞ արդեօք մէկը որ ժողովուրդեան վերայ ծանրացած չը լինի և որ ղժողովուրդը սիրած ու ժողովուրդէն սիրուած լինի. այս չըլլալէ զատ ցաւալի է, որ կ'զեր բառն առակ նշաւակի եղաւ հրապարակի մէջ, յաւմոթ անարգելոյ՝ և յանարգութիւն անարգողաց, ՚ի նախատինս ներկայիս, ՚ի սարսափ և ՚ի զղուանս ատաղային: Եւ յօր հազուադիւրս կը համարուի եւ կեղեցւոյ պաշտօնեայ մի որ ամբաստանութեան ենթարկուած չը լինի. այնու ամենայնիւ ժողովուրդը իւր կաթոտութիւնը կը զգայ, դարձեալ զմեզ կ'ընդունի, զմեզ կը խնամէ, կը կերակուրէ

և մեր պէտքերը լի ու լի կը հոգայ, առանց կարօտութիւն թողելու, որ մէք ձեռագործով զբաղինք. իսկ մէք առանց գործելու կը դիզենք կը կուտակենք ժողովուրդեան արիւնն ու քրտտինքը. ս'հ, և ի՞նչ սրտով, ի՞նչ խղճով պիտի վայելենք այն սնունդը, զոր ժողովուրդը շատ անգամ կը տայ, առանց բան մը ընդունած լինելու. ի՞նչ բարբարոս և անապօրոյն սիրտ է այն և ի՞նչ վայրենական անմարդասէր ըզ գացումն է, որ չբաւոր ժողովուրդէն պաշտանքէ իւր պահանջքը իբր իրաւունք, իսկ իւր հոգեւոր պարտուց մէջ թեւրանայ, իւր հովուութեան գործը, ուսուցչութեան պաշտօնը, խնամակալութեան հոգն ու ոքնութիւնը և մատակարարութեան աշխատութիւնը երեսի վրայ թողած քնով և անպատշաճ խտրելով պարտալի: Ինչպէս սնունդ պիտի ստանայ մարդ պղպիսի անարդար վատասիւ մը, «Որչափ մեծ չարիք է և անթողլի յանցանք, երբ մէկը աղքատին հացը յափշտակէ, մանաւանդ երբ նորա տեղ ուրիշ բան մի չի գնէ, որ այն թշուառին քաղցր յագեցնէ. պէտք է գիտնաք որ նոցա մէկ կաթիլ արտասուքը ձեր բոլոր գոյութենէն աւելի արժէք ունի, անմեղին հաւաքանաց մօտ ամբարիշտ պաշտօնեայ մի (ինչ աստիճանէ ալ որ լինի) դիւրացնուելի փոշի է: Ա՛յք ի՞նչ իրաւամբ, որ արդարութեան օրէնքով առանց աշխատելու պիտի ուտենք, քանի որ չաշխատողն հայ չի կայ. ի՞նչ է մեր առաւելութիւնը կամ արժանիքը որ նա աշխատի և զմեզ կերակուրէ, հոգայ և խնամէ. յիրաւի մեծ է մեր արժանիքը, անչափ է մեր առաւելութիւնը. բայց մեր պաշտօնին մէջ գործելով, ու չէ թէ փախկնութեանց մէջ յօրանալով, արդեամբ, ու չէ թէ բանիւ լսիով. այնպէս որ առանց մեր գործոց քա

բողը մենք լինելու կամ ցածութեամբ խարտաւիղաներ որսալու, ժողովուրդին ինքնին զգայ, ճանչնայ եւ սիրով ու կամօք տայ ինչ որ պիտի տայ, տուածը տուգանք չի համարի, այլ տալու ատենն հաճոյք զգայ. բայց հիմայ երկիւղած պաշտօնեայ մը ժողովուրդէն բան մը առնելու կը խղճահարի, քանզի գիտէ թէ դժգոհութեամբ պիտի տան, վասն զի ծանր բռնութեամբ պէս եղած են կրօնաւորք իրենց անգործութեամբը, մըջափ աղետալի է այս վիճակը, յորում կը տապաւնաւորուի այսօր. ինչեք կը խօսի ժողովուրդը երբ առաջնորդ մի պտղի ժողովելու կ'ենէ, ինչ մեղքեր ինչ հայհոյութիւններ 'ի պատճառս մեր անհոգութեան կը գործէ ժողովուրդը, երբ տաներեց մի սահմանեալ ժամանակներ իւր ժողովուրդին այցելութեան երթայ կամ երթալ դառնալէն վերջը, մարդու սիրտ չը վերցնէր մանր նկարագրել և զգայուն սրտեր չեն կարող առանց մեծ փափ լսել, քսածներուս բոլորին ալ ներկայ օրինակներ ունիմ բայց անձնականի չդպելու համար ընդ արօտ անցնիլը լաւ է:

Մեզմէ մը մէկը պիտի կարողանայ համարձակ և ճշմարտութեամբ ասել թէ գիշեր ցերեկ աշխատեցայ և մանուկ անուցանող գայեկի մը պէս ձեր վրայ դուրս եւ սէր ունեցայ և կամ որով համար պիտի կրնանք ասել թէ «Բրիտանոս իմ գործս դուք էք»: Ինչ անոյշ վատահոլութիւն, ինչ երջանիկ ակնկալութիւն է որ սրբադան Սուրբերցն հոգին կը տածէ և ինչ անկեղծ ու խղճի կատարեալ հանդարտութիւն է, որով կը համարձակի ասել. «Օ ընթացյան կատարեցի, զհաւատան պահեցի, այսուհետեւ կայ. մնայ ինձ արդարութեան պատկն»: Թող ամեն պաշտօնեայ ինքնիրեն գայ, խորհի, իւր

կեանքը անաշուապէս քննէ, պիտի կարողանայ արդեօք անկեղծ վատահոլութեամբ ըսել հաւատարիմ աշխատող պաշտօնէի մը բերնին արժանաւոր այս խօսքը: Սակայն եթէ համարձակի մէկն ըսել, չէ՞ որ իւր անարժան գործոց ցանկը 'ի յանդիմանութիւն իր կեղծ ու պատիր խաբէութեան իրեն պիտի կարգացուի. իւր կոչմանն արժանաւոր ընթացքի մէջ չի գտնուիլ երեսը պիտի դարձուի. իւր ծուլութիւնը և անհոգութիւնը իրեն դատաւոր պիտի լինի, և իրեն յանձնուած հոգաբարձութեան կամ տեղը մնալը կամ անկարգ խառնաշփոթութեան մէջ լինելը իւր ստութիւնը պիտի խայտառակէ, անոր համար չի պիտի կրնայ վատահիլ գէթ ըսելու թէ՞ «Օ առայք անպիտանք եմք, զոր ինչ պարտն էր առնել արարաք»: Ինչու, — վասն զի պարտք եղած բանէն բան մի ըրած չէ, այլ սմեն պէտք եղածները երեսի վրայ թողած է անհոգութեամբ, որուն համար այսպէս կը խօսի Յովհան վարդապետ. «Բանգի արտաքայ իրաւանց է և անտեղի բոլորովին, ոչ ըստ արժանի իշխանութեանն գնալ կոչման, կամ պղերգարելիլ, և թերահոգ առ դնել յոր հաւատացաւ հոգաբարձութիւն նմա»:

Եւ արդարեւ անտեղի է, չը գործել և ապրիլ, իրեն յանձնուած պաշտօնը հաւատարմութեամբ չի կատարել, և տակաւին բաղդադանք մարդկանց մէջ երեւելու համարձակիլ. չը գործել, արդիւնք չը տալ և իբրեւ յաւիշտակիչ այլոց վատտակն ուտել, ինչ կրնայ անուանել այսպիսի գործ և գործող մը, թերեւս խիստ դատած չենք լինիր երբ գործը ոճիր և գործողն եղեւնագործ անուանեմք, քանզի այն պիտիք ուրիշ անուն չունին: Մի վըշտանքը պաշտօնակիցք իմ դեռ ամենքը

չըսի և չըսիտի կրնամ ըսել . քանզի կը խնայեմ ձեր տկարութեանը՝ գիտնալով որ չը պիտի կրնայք տանել : Թու դունք ուրեմն որ Աւարեալը իւր միւս վատահոլութիւնն ալ պարծանօք յայտնէ, և ինչպէս Թեառադոնիկեցոց ստահալութիւնը կը յանդիմանէր, թող իւր օրինակովն զմեզ ալ կշտամբէ, թերևս ամաչենք . « Եւ ոչ ձրի ուրուք զհայ կերպք , այլ ջանիւ և վատաւակով ըզցայդ և լղերեկ գործէաք՝ վասն չճանրանալոյ ումեք 'ի ձենջ . ոչ թէ չունէաք իշխանութիւն , այլ զի զանջինս օրինակս աւստոյ » : Եւ ձմանող լինել մեզ , քանզի մինչդեռ առ ձեզն իսկ էաք՝ զայս պատուիրէաք ձեզ , թէ որ ոչն կամիցի գործել , և կերիցէ մի » :

Կը տեսնէք , պատուական Հանք , որ սրբազան Աւարեալը իւր ունեցած իրաւունքը ամեն տեղ չի գործադրեր , իւր իշխանութիւնը միշտ չի բանեցնէր միանգամայն և իւր պատուիրածը օրինակով ցոյց կուտայ կը գործէ եւ գործել կուտայ , և ահա այս է Քրիստոսի ճշմարիտ աջակերտին մէկ յատկութիւնը , առնել և ուսուցանել , այս տեղն է իւր մեծութիւնը , « Եւ որ արտացէ և ուսուցէ , նա մեծ կոչեացի » : Արով 'ի պահանջել հարկին կտրող կը լինի նոցա ստահակութիւնը սանձել , և ահա տակէց յայտնի է որ ինչու մեր ժամանակի ժողովրդականք անուղղայ կը մնան և ինչ է մեր անհամարձակութեան պատճառը , որ չենք կարող նոցա գործերը երեսնին զարնել , յանդիմանել և ուղղել . քանզի կը տեսնեմք , որ նոյն յանցանօք մեղաւորից եմք այնմ , զոր կը յանդիմանեմք , և երբ փոխադարձ անկէ ալ կը յանդիմանուինք իսկոյն կը խռովինք , սրտերնիս կը վշտանայ և իբր թէ եթէ նա չի բօսէր կամ թաքուն մեար մեր յանցանքը , մենք յանցաւոր չի պիտի համարուէինք , այս

յիմարական շնորքով նոցա զմեզ յանդիմանելը անարգանք մը և իբր եղեռնական մատնութիւն մը համարելով անողոքալ և անհանդուրժելի բարկութեան կրիւք վարակեալ կատաղութիւն կը խօսիմք և ալ անձնական վրէժխնդրութեան կը դարձնեմք գործը , որով նորա հողին կը վիրաւորեմք , քան թէ կը բժշկեմք չար օրինակ կը լինիմք . քան թէ յուղղութիւն կ'ածեմք . ուստի գիտնալով որ մեր ազարդին խօսքը աղղեցութիւն պիտի չընէ , սկսած ենք շատերնիս անարգ ցածութեամբ մեր կիրքերն ու կամքերը պաշտօնու համար ժողովրդեանն ալ շօնել , ըրածը որաւ կատուութիւն չի համարիլ , սուտ աւ փուտ պատճառաբանութեամբ արդարացընել , որ նա ալ մերինն աչք գոցէ . շատ անգամ ամենք կրօնաւորք իրենց ստութեան , չարութեան եւ խաբէութեան գործիք կ'ընեն ժողովրդական մի , որպէս զի իրենք արդարանան . և ահա այս ցաւալի վիճակին մէջ է եկեղեցոյ պաշտօնէութիւնը . մինչեւ անգամ պաշտօնեայ մի եթէ երնէ առեան և ժողովրդեան մէջ տեսնուած պակասութիւններն պարզմտութեամբ յայտնէ , ոմանք ուղղակի իրենց վրայ առնելով , փոխանակ զղջալու և շնորհալ կալ լինելու , կը ցաւին քարտէն և զինքը փոխել կուտան , և կամ 'ի պատճառել զպատճառս մեղաց ընելով , այս ինչն ալ կ'ընէ , դուն ալ կ'ընես կ'ըսեն . ցաւալի է այս արդարեւ , բայց պատճառ նոյն իսկ պաշտօնեայք են :

Ի՞նչ պիտի յուսայ այն պաշտօնեայն որ եսիսկոսրոսանալու համար իւր վրկայականն ինքը կը գրէ և զինքն Յիսուս Քրիստոսի հետ բաղդատելով նորա նման և հաւասար կը համարի , իբր թէ իւր երկնային քարոզութեամբն եւ լուսաւոր վարդապետութեամբը անհաւատներն ու անկրօնները 'ի լոյս

ամտուած գիտութեան դարձուցած է, իբր թէ իւր եղած տեղերէն հոգեւոր ու մարմնաւոր ախտերը հարածական ըրած է, և վերջապէս ինչ որ ըրած էր Յիսուս՝ գուցէ բան մի ալ աւելի ինքն ըրած է, (միայն խաչուիլը և յարու թիւն առնելը կը մնայ գուցէ այդ ալ եպիսկոպոսանայէն վերջը կատարելու համար պահած է) :

(Շարունակիւի) :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆԻ Ի ԼԵՍՈՒՆ ԶԻԹԵՆԵԱՅ

Ասկէ յառաջ Սիօնի միջոցաւ ծա նուցինք թէ՛ Զիթենեաց լեւոն արեււելեան կողմն Ռուսաց ազգին գնած արտին մէջ Հայկական հնութիւններ կը յայտնուին, և խոստացած էինք յայտնուածները հետ դժեռէ ծանուցանել ՚ի գիտութիւն հետախոյզ հը նասիրաց լղգիւս ՝ հաւաստիկ բացուած տեղերուն նկարագրութիւնը, զոր աստ մանրամասն կը ստորագրեմք ՝ Ռուսաց նոր չէնքին փոքրիկ դահլձին ամբողջ յատակը մանր եւ գոյն զգոյն մուգայքներով եւ սքանչելի պատկերներով զարդարուած է, այնքան ըսքանչելի, որ զգայուն սիրտ կրող ճրջմարիտ Հայ մի տեսնելով, առանց արտառուաց կաթիլներ աչքէն թորելը ներու կարող չէ անցնիլ, մանաւանդ եւ թէ փոքր ինչ ճաշակ ունեցած լինի իւր նախնեաց փառաց և սերձութեանց վրայ : Այս մանր և գոյն զգոյն մուգայք վեմ նկարները այնպիսի գեղեցիկ յարմարութեամբ և ճարտարագործ արհեստիւ շարուած են, որ գոյները և ստուերները կարծեմ թէ դարուս ա

նուանի պատկերհաններն իրենց վըրձիններով և ներկերով չը պիտի կարողանան այնպէս յորինել, թող թէ մանր քարերով շարել : այլ աւանդ, դարուց և ժամանակաց տըլալի դառնութիւնը հաղիւ թէ յիշեալ ամբողջ սենեկինը կտրներուն քառորդ մասը թողուցած է : Տարակոյս չկայ թէ նոյն ամբողջ քառակուսի ընդարձակ սենեկին նկարուց մէջ, արդի տեսնուածներուն հետ, կային նաեւ այլ և այլ նկարներ և պատկերներ և արձանագրութիւններ, այլ դժբաղդեմք որ քանդեալ և ապականեալ է, թէ և անկեալ և խախտեալ բեկորները Ռուսաց վանահայրը ժողովելով իրար յարմարցնել կուզէ, սակայն բան մի չը գուշակուիր : Մնայ մեզ արդ յայտնի տեսնուածները ըստ կարի նկարաւ գրել : Այս ամբողջ մնացած մասին հիւսիսային կողմն, մէջ տեղը ճերմակ գառնուի մի կանգնած է և գլուխը դէպ ՚ի վեր բռնած, գլխոյն վերի կողմը հսկակապ շինուածքի մի կամար կը տեսնուի սքանչելի յորինուածներով, նոյնպէս ոտքերուն ներքեւ, բոլորակի մի մէջ կանգնած և թեւերը ամփոփած գեղեցիկ աքիւ մի, բոլորակի մի մէջ սիրուն բադ մի, որուն մաշկապատ ոտից յարմարումը հիւանալի է : Երեք չըջանակի մէջ երեք հատ մեծամեծ յըկոնք, իւրաքանչիւր չըջանակի մէջ մէկ մէկ հատ, թէ մեծութեամբ և թէ ձեւով իրարմէ ասարբեր, որոց թեփերը, թեւերը և կազմուածոց ամեն պարագաները ամբողջ կրտսնուին : Շրջանակի մի մէջ երկու ողորդ խաղողի մէկ մէկ կանանչ տերեւներով : Մէկ չըջանակի մէջ երկու սրայիւ պարիւր (մեղ անձանթ) և այլ մանր և պէսպէս յորինուածներ և խաչեր : Հիւսիսային կողմն լայն երեզի մէջ հին հայկական երկաթագիր խոշոր տառերով մի կարգ դրուած է այսպէս, « ԱՅՍ ԴԻՐ Է ԵՒ

ՐԱՆԵԼՈՒԳՈՒ ԸՈՒՇԱՆԿԱՆ ՄԱՒՐՆ ԱՐ-
ՏԱՒԱՆԱՅ, ՀՈՌԻ ԺԷ: (Սոյն սենեկին
նեքքեւ ութը հատ քարաշէն սառ-
բերկրեայ գերեզմաններ կան, որ ար-
ձակ դռնով մի վար կ'իջնուի, որոց ու
մանց մէջ տակաւին մեռելոց ոսկորներ
կը գտնուին: Այրք դահլճին հիւսիսա-
յին կողմն գտնուած սենեակը կը մըտ-
նես, որուն դարձեալ յատակը մանր
մոզայքներով յարդարուած կը տես-
նուի, բայց առանց պատկերի և գրի,
աստի կը մտնես արեւելեան կողմը սե-
նեակ մի, դարձեալ յատակը մոզայք,
բայց տակաւին մաքրուած չէր. սորա
նեքքեւ ստորերկրեայ փոքրիկ քարաշէն
այր մի որ քանի մի աստիճանաւ վար-
կ'իջնայ, նոյնպէս տակաւին անմաքուր,
թէ և բարաւորին վրայ հայրական տա-
ռեր կը նշմարուին բայց չկարգացուիր:
Նոր շինուած շէնքին կից արեւելեան
կողմն, բաւական մեծ կապ ալ մի, որուն
հողերը մաքրեւ յետոյ վրան ալ քարու
կիր շինուածով այժմ ծածկած են, ու
կը գտնուին տասն և վեց հատ քարա-
շէն առանձին առանձին գերեզմաններ,
որոց հինգն իրենց միաձայլ և երկհատոր
կաթարիչներով տակաւին ծածկուած
են. իսկ մնացեալները բայց և դա-
տարի, որոց խորսակեալ քարերուն
վրայ մէկ կամ երկու հայրական տա-
ռեր կը նշմարուին. իսկ ամբողջներուն
մէկին վրայ փորուած խաչ մի և քովն
ալ գրուած է — ԶՈԶԻԿ, նոյնպէս միւ-
սին վրայ խաչ մի, և եղծեալ և դրժ-
ուար ընթեռնելի տառեր, զոր հազիւ
կարացինք կարդալ: ԱՅՍ Է ԿԱՓԱՐԻԶ, որ
թերեւս ուրիշ անուն լինի: Ասոր գը-
րան առջեւ բացուած է նաև փոքրիկ
այր մի, որուն երեք որմոց վրայ երեք
մեծամեծ խաչեր նկարուած են, հա-
րաւային կողմինը ծեփը թափելով, մի-
այն խաչին պատուանդանը կ'երեւի,
իսկ երկուքն ամբողջ: Ասիկէ քանի մի

քայլ հեռի փոքրիկ այրի մի մէջ (որ
այժմ շինուած և ծածկուած է) դար-
ձեալ մանր մոզայքներով գեղեցիկ
յորինուած դամբարան մի բացուած
է, որ այժմ մաքրուած վանդակով և
դռներով պատսպարուած է, շերմին
վրայ մոզայքը արձանագրուած է
երկաթագիր տառերով հետեւեալը.
“ԲԱՐԵԽԱԻՍ ՈՒՆԵԼՈՅՍ ԱՌԱՍՏՈՒԱԾ
ԶՍՈՒՐԲ ԵՍԱՅԻ ԵՒ ԶԵՐԱՆԵԼԻ ՀԱՐՍՍ
ԵՍԱՅԵԱՆՍ ԱՐԱՐԵԱԼՆ ԹՈՂՈՒԹԵԱՆ
ՄԵՂԱՑ ԶՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՍ ԶԱՅՍ:” Այս
անձուկ տեղէն փոքր դռնակով կը մըտ-
նես հիւսիսային կողմն եղած մեծ այրն,
որուն մէջ մեռելոց ոսկրք լեցուն են
և դեռ մաքրուած չէ: Հողերուն և
փլատակներուն նեքքեւ գտնուած մա-
զայքները հաւաքած են, և բաւակա-
նաջափ կուտած են միանկեան մէջ. բայց
յայտմանէ գտնուած են վեց հատ մե-
ծամեծ ջրամբարներ, որ այժմ նորո-
գած են: Առ այժմ այսքանս բաւական
համարելով, եթէ դարձեալ նոր բան
մի գտնուի, կը խոստանամք հրատա-
րակել, պատմական ծանօթութեամբ
հանդերձ:

ԱՆՁՆՈՒԻՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՅԱՏՍՆԱ

Ազգի մը յառաջագիմութեան զար-
գացման և բարգաւաճելուն ամենա-
մեծ առիթներէն մին նաեւ ամենէն
գլխաւորը հանրաշահ ընկերութիւնք
լինելն անուրանալի է. իրաւ է որ շա-
տանց ՚ի վեր մեր ազգին մէջ ալ շատ
ընկերութիւններու խոշոր անուններ
լուեցան և նպաստաւոր յոյսերով ազ-
գին սիրտը լեցուցին, բայց դժբաղ-
դաբար նորա յոյսն ապարդիւն թողին,
իրենք կորան եւ իրենց անունն ալ:

Ամանկ անարդար եւ անարդիւն ընկերութեանց յիշատակը կորուստ է վերանայել օգտակարներուն հաստատութեանն ու զարգացմանը, այնու ամենայնիւ բարեսէր եւ անվհատ սրտերը անկասելի իմն արիութեամբ յօգուտ աղքին եւ նորա մատաղ սերունդին կը մրցին տակաւին առաթուր հարկանելու այն ամեն խոչընդոտներն որք անձնական անարգ շահու բաղձանքէն թերադրեալ արգելք կը դառնան աղքօգուտ հաստատութեանց յարատեւութեան : Այսպիսի արիական մրցման գովելի փոյթ մը կը տեսնուի Ատանայի ազգայնոց մէջ : Արդէն ուրախութեամբ լսած էինք Անձնուէր անուն ընկերութեան մը հաստատութիւնը եւ սրտագինս մաղթած էինք որ կը մաղթեմք միշտ նորա արդիւնաւոր յարատեւութեանը համար : Իսկ այս օրերս հասած նամակէ մը բերկրութեամբ սրտի կ'իմանամք որ յաջողակութեամբ կը յառաջանայ նոյն ընկերութիւնը, եսկած է օգտակար ձեռնարկութիւններու, իշխանք եւ ժողովրդականք սիրալիր համակրութեամբ ընդունած են սոյն ընկերութիւնը իւր իտհեմ ընթացքն եւ օգտակար առաջադրութեանցը համար : Ուստի Սեպտեմբեր 24 երորդ օրը համակամ հաճութեամբ ժողոված են յեկեղեցին եւ հանդանակութիւն բանալով ստորագրած ու չափաւոր դումար մի գրաւցուցած են, եւ տակաւին ալ կը շարունակեն : առ այժմ գրաւցած արդիւնքը դործածելով փութացեր են Հայերէն, Գաղղիարէն եւ՝ Տաճիկերէն լեզուաց դատաւորներ բերելու համար Պօլիս գրեւ : կը յուսամք որ ինկերութիւնը աղքատէր եւ աշխատասէր դատաւորաց հանդիպելով իւր օգտակար նպատակին կը հասնի եւ Ատանայի մեր ազգայինք ալ քիչ միջոյի

մէջ կը զարգանան ազգայնութեան փոփոխի զգացմամբ, օգտակար գիտութեամբ եւ կը թուութեամբ :

Ար խնդրեմք Ատանայի մեր համալսարանի եղբայրներէն որ իրենց մէջ եւ բուն իրենցմէ ծնած այս բարի զաւակը, այս առաքինի ընկերութիւնը դգուեն ու խնամեն եւ քաջալերեն, քանզի իրենցմէ ծնած լինելով իրենցմէ պէտք է սընանի որպէս զի նա ալ իրենց ապագայ սերունդը սնուցանէ :

Ար քաջալերեմք Անձնուէր ընկերութեան պատուարժան անդամներն ալ, որ չի վհատին իրենց մրցման առաջադիւն մէջ, արիութեամբ ջանան իրենց բարի նպատակին հասնելու, օրինակ ունենալով Պօլսոյ համանուն ընկերութիւնը եւ գիտնալով որ ամեն մեծ գործեր իրենց մեծամեծ դժուարութիւններն ունին, քաջութիւնը անոնց յաղթեցնէ : Աստուրեալ գովեստն ու ճշմարիտ փառքը դործոյն յաջող վախճանէն կախու մն ունի, այսպիսի գովեստից եւ այսպիսի փառաց արժանի լինելու համար իրօք անձնուէր լինելու է, անվհատ արիութեամբ, ճշմարտութեամբ եւ արդարութեամբ գործելու է, այն աստեւ ձեռնտուութիւնք ալ չեն պակսիր :

ԵԱՄԱՆԵԿԱԳՐԵԿԱՆԻՔ

Ամսոյս 5ին Օգոստոսիաւ Սուրբանին ծնդեան տարեդարձին առթիւ գիշերը ճրագավառութեան հանդէս կատարեցաւ :

— 8ին տեղւոյս Կառաւարիչ Վսեմ Նազիֆ Փաշան Յոպպէ ելնելով հետեւեալ օրը 9ին, երեկոյեան դէմքազարս հասաւ մեծ հանդիսիւ, եւ ընկերակցութեամբ պաշտօնաւոր եւ մեծամեծ անձանց, հանդերձ հիւպատոսաց թարգմաններով եւ եսախճիներով :

— Նոյն օրը քաղաքս հասաւ Աւստ-
րիայ Վորդ — Սախար Պ. Հիւպատոսը
ուխտի համար և որ ամսոյս 13ին վե-
րադարձաւ :

— 15 գիշերը ժամը 3ին Օլտեմպուր-
կի իշխանը քաղաքս ժամանեց Նորին
մեծութիւնը ցամաքային ճամբորդու-
թիւն ընել չուղելով Պերութէն բաժ-
նուած էր Ն. Բ. Նիգուր կայսերա-
զուն դուքսէն՝ որ կուղէր ցամաքաւ
գալ. այս առթիւ Յունաց Ս. Պատ-
րիարքը Նապլուս գնաց Ն. Վ սեմու-
թիւնը դիմաւորելու. և հոն չգնալով
մինչև Նապարէթ գնաց, ուրիշ ընկե-
րանսով կայսերազուն իշխանին չըջա-
գայել ու զսփ տեղերը՝ Նապլուս, Յու-
դանան և այլն չըլերով ամսոյս 26ին ժա-
մը 8ին Ս. Երուսաղէմ մտան Նորին
Բարձրութիւնը ինչպէս նաև լիհ-
թէմպուրկի իշխանը : Դիմաւորելու
ժողովացին տեղւոյս կառավարիչ Վ.
Նադիֆ Փաշան հետեւակ և ձիաւոր զո-
րօք, Տերութեանց Հիւպատոսը, մեր
Ս. Պատրիարքը, քաղաքիս երեւելի ան-
ձինք բոլորն ալ իրենց համադգեստովը :

Վեթեմանի ձորէն քիչ մի վեր ըն-
դունելութեան համար վրաններ դր-
ուած էին. զինքը դիմաւորել գացող-
ներն ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի
պարտ ու պատշաճ յարգանք ընդ ու-
նէլէն վերջը Նորին Վ սեմութիւնը մեծ
հանդիսիւ քաղաքիս արեւելեան (պապ
իւ պապի) սուրբ Նշտուածածնի ըստած
դրնէն մտնելով եկաւ ու զղակի իսուրբ
Յարութիւն, Յունաց Ս. Պատրիարքը
հանդերձ միաբանութեամբ կրօնական
պատրաստութիւններով դիմաւորեցին
և նոյն հանդիսաւոր թափօրիւ բոլոր
ուխտատեղիքը շուրջ ածելով տարան
ի Պատրիարքարան. և անտի Ռուսաց
Հիւպատոսարանը գնաց ուր իրեն հա-
մար օթեւան պատրաստուած էր :

Հետէւ ետևորը Համբարձման լեռն
ու Բեթանեայ շրջեցաւ, գիշերը տե-
ղոյս հիւպատոսներն թելի հրաւիրեց :
Շաբաթ առաւուտ Ռուսաց վանքի մեծ
եկեղեցւոյն օժման հանդէսը կատարե-
ցաւ. հանդիսադետ էր Յունաց Պատ-

րիարքը և մատակարարար Ս. Խորհրդ-
դոյ, Ս. Պատարագ ևս մատոյց յու-
նարէն եւ Ռուսերէն երգեցողութեան
թեմաք, ուր ներկայ էր Նորին Վ սե-
մութիւնը համադգեստով Նորին Վ սեմ.
գուքսը կիւրակի գիշեր Ս. Վերեղմանի
վերայ հաղորդուեցաւ, ուր պատարա-
գիչ էր Յունաց Պատրիարքը և մեծ
բազմութիւն ներկայ էր : Ս. Պատա-
րագի միջոցին Ս. Պատրիարքը կենաց
փայտի մատուցը պարունակող խաչ մի
իւր ձեռք կախեց Դուքսին կուրծքը :
Նոյն օրը առաւուտուն Նորին Բարձ-
րութիւնը Բեթղէհէմ գնաց, և վե-
րադարձաւ, և քանի մի անձանց պա-
տուանշաններ շնորհեց. Նորին Բարձ-
րութիւնը չը հաճեցաւ վանուցս այ-
ցելութիւն ընել, այլ աճապարանօք
երկուշաբաթի (30) առաւուտ ժամը 4ին
մեկնեցաւ քաղաքէս, ընկերակցութիւն
Յունաց Ս. Պատրիարքին, Ռուսաց
Հիւպատոսին և բազմութիւն ձիաւոր
զորաց, քաղաքիս Վ սեմ. կառավարիչն
ալ բաւական տեղ ընկերանալով դուր-
ձաւ :

— Նախորդ թուով Յիսուսեան վար-
դապետի մը բողոքական լինելը ծանու-
ցինք, ամսոյս 20ին յիշեալ վարդապետը
տեղւոյս ը տինաց պատրիարքական
փոխանարդին աղերսագիր մատոյց որ
զինքը վերստին ընդունին միաբանութե-
ւ. քահանայից կարգը. խնդիրքն ընդ ու-
նեցաւ, բայց տակաւին պատարագ ելէ-
արդիւրեւած է : Հաստատուն սկզբունք
չունենալ, կամ սկզբունքը կրից զոհել
ստակալի բան է, մարդն աստանդական
կը տատայնէ, կ'երեւի թէ այս անձը
չնին նոյառակ մի ունէր, որուն հաս-
նելու համար բողոքական եղաւ, բայց
տեսնելով, որ չի պիտի կրնայ հասնիլ, և
հասկնալով որ ոչինչ է իւր խորհուրդը,
տոխոսուած է դառնալ :

— Ամսոյս վերջերը սիսան անձրիք
առատութեամբ յաճախել, կը լսեմք
թէ Սար-Սախարի կողմերը քանի մը
հովիւք իրենց ոչխարաց խմբով դրժ-
բաղդաբար հեղհեղի յորդութեան
կուր եղած են :

18

949453102

ՅԱՆԿ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Բարդյական կրթութիւն իբրեւ առաջին խարխիս ընկերական շինութեան . (շարունակելի) .	217
Պաշտօնեայ և պաշտօնավարութիւն .	222
Երկու խօսք Եկեղեցւոյ պաշտօնէից ուղղուած . (շարունակելի) .	228
Հայկական հնութիւնը 'ի լեառն ձիթենեայ .	237
Լինձնուէր ընկերութիւն յԱտանայ .	238
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	239

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամսէ ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բազմացեայ մէկուկէս
ութածալ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտիյէ , հանդերձ ճանապարհի
ծախքովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել աւելոյդ , պետք է ամեն մէկ տետրին շորս դա-
հեկան վճարէ :